

PAPER DETAILS

TITLE: Göç ve uyum: 1984-1989 göçü ve Bulgaristan Türklerinin deneyimleri

AUTHORS: Gül TUNCEL,Funda MAMIK

PAGES: 84-104

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2680521>

To Cite This Article: Tuncel, G., & Mamık, F. (2023). Göç ve uyum: 1984-1989 göçü ve Bulgaristan Türklerinin deneyimleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 48, 84-104. <http://dx.doi.org/10.32003/igge.1182355>

GÖÇ VE UYUM: 1984-1989 GÖÇÜ VE BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DENEYİMLERİ

Migration and Adaptation: 1984-1989 Migration and The Experiences of Turks in Bulgaria

Gül TUNCEL^{ID}, Funda MAMIK^{ID}

Öz

Bu araştırmanın amacı 1984-1989 yıllarında Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçleri sürecinde yaşananları yine onların deneyimlerine dayanarak ortaya koymaktır. Bu doğrultuda araştırmanın yöntemi fenomenoloji olarak belirlenmiştir. Fenomenolojinin amacı, fenomeni deneyimleyen ve onun açık bir tanımını sağlayabilen bireyler için fenomenin ne anlama geldiğini belirlemektir. Bu, katılımcıların, araştırmacının araştırma problemini derinlemesine anlamasına yardımcı olacak, ilgili bilgileri sağlama yeteneklerine göre seçildiği amaçlı örneklemeyi gerektirir. Yaşanılan tecrübelerle odaklanan fenomenolojik yöntem ile kurgulanan çalışma, 1984-1989 dönemindeki olayları tecrübe etmiş 10 katılımcı ile yapılan görüşmeler üzerine yapılandırılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Sonuç olarak Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Türkler, bu ülke topraklarındaki tarihlerinde zaman zaman daha ılımlı yönetimlerle idare edilmişler, bazen çeşitli menfaatler dolayısıyla iyi muamele görürken, bazen farklı siyasi ve ekonomik hesaplar dolayısıyla zulüm ve baskıya maruz kalmışlardır. Ancak 1984-1989 dönemi bu yaşananların içerisinde belki de en büyük mağduriyetlere ve insan hakları ihlallerine sahne olmuştur. Bu durum beraberinde büyük göçü zorunlu kılmış ve Türkiye'ye geldiklerinde her ne kadar tek millet kökenine sahip olsalar da geldikleri ülkenin dillerini farklılaştırması, siyasi uygulamalar gibi faktörler dolayısıyla Türkiye alışılmadık bir kültür olarak karşısına çıkmış ve uyum sağlama süreci meşakkatli olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uyum, Asimilasyon

Abstract

The aim of this research is to reveal what happened during the migration of Bulgarian Turks to Turkey in 1984-1989, based on their experiences. In this direction, the method of the research was determined as phenomenology. The purpose of phenomenology is to determine what the phenomenon means to individuals who experience it and can provide a clear definition of it. This entails purposive sampling, in which participants are selected based on their ability to provide relevant information that will help the researcher gain an in-depth understanding of the research problem. The study, which was constructed with the phenomenological method focusing on lived experiences, was structured on interviews with 10 participants who experienced the events in the 1984-1989 period. The data obtained from the interviews with the participants constitute the main data source of the research. As a result, Turks living within the borders of Bulgaria have been ruled by more moderate administrations from time to time in the history of this country, sometimes they have been treated well due to various interests, and sometimes they have been subjected to persecution and pressure due to different political and economic plans. However, the 1984-1989 period was the scene of perhaps the greatest grievances and human rights violations among these experiences. This situation necessitated great immigration and when they came to Turkey, although they had a single national origin, Turkey came across as an unusual culture due to factors such as the differentiation of the languages of the country they came from and political practices, and the adaptation process was arduous.

Keywords: Immigration, Integration, Assimilation

* Sorumlu Yazar: Doç. Dr., Marmara Üniversitesi., glntuncel2@gmail.com

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih sahnesinde belirlediğinden beri insanlar bir yerden başka bir yere hareket ederek tüm dünyaya yayılmıştır. Günümüzün küreselleşen dünyasında ise insanlar sürekli hareket halindedir. İsteğe bağlı göç çeşitliliğe, kültürel ve ekonomik zenginliğe katkıda bulunur. Zorunlu göç ise çoğunlukla, insanların temel haklarının ihlali nedeniyle bulundukları yerden kaçmalarına sebep olan zulüm, savaş veya açlık gibi faktörlerin sonucudur. Büyüyen bir küresel olgu olarak zorunlu göç, insanların siyasi, kültürel ya da çevresel faktörlerle yerinden olması anlamına gelmektedir. Bu ister doğal ister beşerî sebeplerden oluşsun, yaşama ve geçim kaynaklarına yönelik tehditler de dahil olmak üzere bir zorlama unsurunun bulunduğu bir göç hareketine maruz kalınmasıdır. Yerinden olmanın birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak dünya genelinde zorunlu göçün en yaygın nedeni çatışmadır. Genellikle şiddet ve dayanılmaz yaşam koşulları nedeniyle zorla yerinden edilen kişilerin yaşamlarının çoğu yönünü etkileyen bu durum, toplulukların geçim kaynakları, akrabalık ve aile, sosyal ve politik ağlar gibi temel alanların yanı sıra gündelik yaşamda tutarlılık ve öngörülebilirlik duygusu veren kültürel anlamlarla da alakalıdır. Yerinden edilenler için değişim umumiyetle çok yönlüdür.

Dünya tarihinde bireylerin ya da kitlelerin çoklu sebeplere bağlı olarak gerçekleştirdikleri göç hareketlerini deneyimleyen topluluklardan biri de Türkler olmuştur. Türklerin Orta Asya'da yaşadığı dönemlerden itibaren ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sebeplere bağlı olarak Türk toplulukları dünyanın farklı noktalarına göç etmek durumunda kalmışlardır. Yakın Türk tarihinde önemli göç hareketlerinden birisini de 1989 yılındaki göç hareketini zorunlu bir şekilde deneyimlemek durumunda kalan Bulgaristan Türkleri gerçekleştirmiştir.

Sosyal bilimlerin elde ettiği bilimsel bilgilerin indirgenerek derlenmesinden oluşan Sosyal Bilgiler dersi ve öğretimi için “Göç ve Uyum” teması önemli bir öğrenme alanını teşkil etmektedir. Bu bağlamda hem sosyal bilgiler araştırmacıları hem de sosyal bilgiler öğretmenlerinin “Göç ve uyum” temasına eğilmesi elzemdir. Bu doğrultuda araştırmada “Göç ve Uyum” temasının 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göçlerinin özelinde irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmanın problemi “1984-1989 yılları arasında Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türklerinin göç ve uyum konusunda yaşadığı deneyimler nasıldır?” soru cümlesi oluşturmaktadır. Araştırmanın arka plan bilgisi olarak 1989 yılında 300.000’den fazla Müslümanın Türkiye’ye göçüne yol açan olaylar alan yazın temel alınarak sunulacaktır. Daha sonra 1989 yılındaki göç olayını deneyimlemiş görüşmecilerin tecrübeleriyle karşılaştırılacaktır. Kişisel deneyimlere ve akademik literatüre dayanan bu çalışmada; Bulgaristan Türklerinin tarihine genel bir bakış, soya dönüş politikası, 1984-1989 yıllarında yaşananlar ve büyük göç, Türkiye’deki uyum süreci ele alınacaktır. Bu araştırmanın öneminin, zorunlu göç vakalarına verilen uluslararası tepkilerin doğasını, potansiyel ev sahibi hükümetlerin sınırlama stratejilerini özel bir odaklanma ile incelemek ve önleyici stratejiler de dahil olmak üzere gelecekteki yerinden edilmelerin insancıl yönetimi için dersler çıkarmak olduğu ve bu alanda yapılan çalışmalar arasında Bulgaristan göçmenlerinin deneyimlerinin fenomenolojik bir çözümlemesine dayanan bir araştırmanın önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir.

Bulgaristan Türklerinin göç tarihine kısa bir bakış

1789 Fransız İhtilali ve bütün dünyaya yayılan milliyetçilik akımı pek çok ülkeyi etkilediği gibi Avrupa’nın görünümünü değiştirmiş ve Balkan coğrafyasını da etkilemiştir. Balkanlar bölgesinden ilk toplu göçler, 1806 ile 1812 yılları arasında Yunan, Sırp ve Bulgarların yaptıkları baskılar sonucu 200.000 civarında Türk’ün Anadolu’ya gelmek zorunda bırakılmasıyla gerçekleşmiştir. Bir yandan 93 Harbi’nin kaybedilmesi diğer yandan Slavların birlik siyasetiyle beraber 1912 yılında başlayan Balkan Savaşları da Bulgaristan’daki Türkler için olumsuz neticeler ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde de çeşitli şiddet olaylarına maruz kalarak göç etmek zorunda kalan 1.200.000 civarında Türk nüfusunun varlığı tahmin edilmektedir (Kazan ve Aslan, 2017). Aslında 93 Harbi’nin (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) kaybedilmesiyle başlayan bu toplu göç süreci Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerindeki farklı siyasetler ama benzer sonuçlarla 1989 yılına kadar süregelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti ile ittifak yapan Bulgaristan, savaş sonrasında da bu ittifakı koruyarak Türk azınlıklara yönelik olumsuz politikaları azaltmaya başladı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda iktidara gelen Çiftçi Partisi, uluslararası anlaşmalara uygun olarak Türklerin yaşam koşullarında düzenlemelere gitti. Ancak 1923 yılında Çiftçi Partisinin bir darbeyle devrilmesiyle faşist hükümetler devreye girdi ve Bulgaristan'da milliyetçilik akımları giderek artış gösterdi. İkinci Dünya Savaşı'na da Almanya müttefiki olarak katılan Bulgaristan'da da İtalya'daki faşist Mussolini iktidarı ve Almanya'daki Nazi ideolojisinin fikir babası Hitler'in "Tek millet, tek devlet, tek lider" anlayışına benzer olarak "Bulgaristan, Bulgarlarındır" gibi bir söylem ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Türk okullarının kapatılmaya başlanması, Türkçe dersleri sayısının azaltılması, Türk okullarında Osmanlıca yazıya dönüş yaptırarak Türkiye'deki eğitim sisteminden uzaklaştırma, Türkçe gazetelerin kapatılması gibi olumsuzluklarla başlayan süreç, 1923-1944 döneminde 300.000 civarı Müslüman Türk'ün baskı ve zulüm nedeniyle Türkiye'ye zorunlu göçüne yol açmıştır (Çakmak, 2022; Dişbudak, Akgün ve Balmumcu, 2012). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Bulgaristan da komünist rejimin etkisi ile iktidara gelen Vatan Cephesi hükümeti önceleri Türk azınlıklara verdiği sözleri tutmak konusunda özenli davrandı. Azınlık haklarının kısıtlanmaması için gerekli yasalar düzenlenirken Türk okulları yeniden açılmaya başladı. Ancak bir süre sonra Vatan Cephesi hükümetinin bu konudaki politikaları değişim gösterdi. Türk azınlığın yararına olacağını iddia ederek Türk azınlık okullarını özel statüden devlet statüsüne geçiren hükümet, böylece Türk okullarının Bulgar devletinin tekeline girmesini dolayısıyla eğitim programının da Bulgarlar tarafından belirlenmesini sağlamıştı. 1947 yılında Türklerin topraklarının ellerinden alınıp tarım alanlarının kolektifleştirilmesi, 1940'lardan itibaren başlayan kıyafet değişikliği baskısı gibi olumsuzluklar Türk azınlıkları asimile etmenin adımlarını ortaya koyarken Soğuk Savaş da Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkilere iyice gölge düşürmüştür. 1950'ye gelindiğinde Bulgar yönetimi 250.000 göçmen gönderileceğini ve bunun da kısa süre içinde gerçekleşmesi gerektiğini duyurmuş, ciddi baskı altında kalan 155.000'e yakın Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Stalin'in etkisiyle bu göç kararı durdurulmuş, 1951 yılından itibaren Stalin, Türk azınlıkların göç etmesinin sosyalist rejimin imajını zedeleyeceğini düşünmüş, Türklerin göç etmesinden ziyade sosyalist düşünce doğrultusunda eğitilmeleri gerektiğini ifade etmiştir (Çakmak, 2022; Korkmaz ve Öztürk, 2017). 1951 yılında göçün aniden durdurulmasıyla yakın aile ve akrabaların bir kısmı Türkiye'ye göç ederken bir kısmı Bulgaristan topraklarında kalmış, dolayısıyla parçalanmış aileler tekrar bir araya gelmek için Türk Hükümeti'ne başvurular yapmıştır. 1954 yılında Bulgaristan Komünist Partisinin başına Jivkov'un gelmesiyle Türkler açısından tüm dengelerin değişeceği planlı politikaların devreye sokulacağı günler başlamıştır. Sistemli asimile ve etnik temizlik amacı güden Jivkov, kendisine Hitler'i örnek almakta, benzer politikalarla ordu, istihbarat ve emniyet içinde yapılanarak kendi siyasetini uygulayacak kişileri yerleştirmektedir. Aynı dönem Türkiye'nin Nato'ya girmesiyle Batı bloğunda yerini belirlemesi Bulgaristan Türkleri için olumsuz koşulların gittikçe artmasına sebep olmuştur (Çakmak, 2022). 1965'te Bulgaristan'daki nüfus sayımında Türklerin nüfusunun %10'a yaklaştığı tespit edilince Bulgar Hükümeti özellikle milli bilinç ve duygusu yüksek olan Türklerin göçüne ılımlı bir tavırla yaklaşmaya başlamıştır. 1968 yılında iki ülke arasında parçalanmış aileleri birleştirmek amaçlı "Yakın Akriba Göçü" anlaşması yapılarak 1969'da yürürlüğe sokulmuş ve belirli şartlar dahilinde olmak kaydıyla 1978 yılına kadar 130.000 Türk anavatanına göç etmiştir (Korkmaz ve Öztürk, 2017).

"Soya Dönüş" politikasına giden yol

"Soya dönüş" veya "yeniden doğuş" olarak adlandırılan bu politikanın dayandığı sav, Osmanlı İmparatorluğunun fetihler sırasında Bulgar halkını zorla Müslümanlaştırması sebebiyle günümüzde kendini Türk olarak tanımlayan insanların aslen Bulgar olduğudur. Dolayısıyla bu insanların soya dönüş, öze dönüş zamanının geldiği dillendirilmektedir (Türker Yıldız, 2021). Aslında 1970'lerden beri Bulgaristan, Türk azınlıklarla ilgili Bulgarlaştırma siyasetini uygulamaya koymayı düşünmekteydi. Hatta bunun için Büyük Komünist Partisi tarafından bir komite bile kurulmuştu. Ancak hükümet, bu komitenin yaklaşımını yumuşak bulmuş ve daha radikal planlar düşünmeye yönelmişti. Bu planın temeli de Türk adlarını Bulgar adlarıyla değiştirmek oluşturmuyordu (Küçük, 2020). Ad değiştirme kampanyası ile başlayan etnik, dini ve kültürel kimliklerini yok etmeyi ve onun yerine bir Bulgar kimliği yerleştirmeyi amaçlayan dört yıl süren yoğun, zorunlu asimilasyon kampanyalarını, 1989'da 300.000'den fazla Bulgaristan Türkünün yarı-soykırım kaynaklı göçü izledi. Kampanya, o zamanki Bulgaristan Türklerini yalnızca Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma etnik Bulgar din değiştirmelerinin ataları olarak gören otoriter bir tarih

yorumu iddiasında bulunan birçok aydının desteğini almıştır. Bulgaristan Türklerini Osmanlı İmparatorluğu'nun asimilasyon politikaları ile değişmiş Bulgarlar olarak ele alan bu tür bir yorum, 1984 yılı itibarıyla Türk nüfusun öz algısını ve öz bilincini tamamen göz ardı etmiştir. Ayrıca asimilasyon kampanyası hız kazandıktan sonra geleneksel toplulukları yok etmeyi başarmış ve hedeflenen nüfusu ülke dışına çıkarmak için ülkenin dört bir yanındaki etnik kökenleri topluca harekete geçirmiştir (Bojkov, 2004; Çöl Güder, 2020).

Bulgar Türklerinin asimilasyonu ve zorunlu göçü, komünist elitin aşırı milliyetçiliği kullanarak iktidardaki konumunu güçlendirmeye yönelik stratejisinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Komünist rejim ortak değer ve gelenek kodlarını kullanarak Bulgar etnisiteyle olumlu bir uyum yakalamış, ancak, etnik Türk azınlığı yabancılaştırmıştır. Ayrıca Bulgar siyasi ulusu, genellikle Bulgarlar ve Türkler arasındaki etnokültürel sınırların çizilmesi yoluyla tanımlanmış ve ulus inşa süreci, eski düşmanlıkların ifadesine dayanan esasen Türk karşıtı bir kampanya olarak kavramsallaştırılmıştır (Neuburger, 1997). Asimilasyon politikası genel olarak işe yaramayınca zorunlu göç, sistematik bir asimilasyon çabasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Böylece zorunlu göç, asimilasyon programına karşı direnişi teklif eden ve organize edenleri kovmak için hükümetin kullanabileceği mekanizmaya dönüştürülmüştür (Bojkov, 2004).

Bulgaristan hükümeti uyguladıkları asimilasyon siyasetini dünya kamuoyuna karşı her zaman yalanlamıştır. Bulgaristan'daki resmi haber ajanslarından "Sofia Press" yaptığı açıklamada Bulgaristan'da bulunan Türklerin Türkiye Cumhuriyeti ile ilgisi olmadığını ifade etmiştir (İnginar, 2010). 1985'te Jivkov Türk sorununun çözümünü "Bulgaristan'da Türk yok" açıklaması ile belirtti. Dönemin Başbakan Yardımcısı Todor Bozhinov, bu iddiayı "Ne şimdi ne de gelecekte Türkiye'ye göç olmayacak! Bulgar halkının hiçbir kısmı başka bir millete ait değildir. Bulgarca isimlerini yeniden oluşturan hemşerilerimiz Bulgar'dır" ifadesiyle desteklemiştir. Bu doğrultuda vatandaşlarını yerel Türklerin "Bulgarlığı"na ikna etmek için on yıl harcayan Bulgar propagandası, birdenbire, Jivkov'un televizyonda yayınlanan "Türkler, Bulgar devletine kafirdir ve ülkeyi terk etmesi gerektiğini" iddia etmesiyle başlayarak, insanları kovmak için büyük bir kampanya başlattı. Kampanya, sosyalist bir Doğu Avrupa ülkesinden sosyalist olmayan bir ülkeye bu kadar kısa sürede en büyük göçü sağladı (Vasileva, 1992).

Jivkov, Ocak 1985'teki toplantısında "100-150 bin kişiyi zorla çıkarmakla ilgileniyoruz, yani isim değiştirme kampanyasına direnenler ve Türkiye'de yakın akrabaları olanlar" sözlerini sarf etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, asimilasyon ve göç politikaları çelişkili görünmemektedir; aksine aynı stratejinin tamamlayıcı parçalarıdır (Nedelcheva, 1996). Bu doğrultuda gerçekleştirilen isim değiştirme politikası, Türkçe'nin yasaklanması, Türklerin giyim kuşam biçimine yönelik yasaklamalar, dini inançların yerine getirilmesi hususundaki baskılar gibi müdahaleler büyük göçe yol açan eylemler olmuştur (Mutlu, 2022).

1984-1989 yılları: Yaşananlar ve büyük göç

1984-1985 yılları arasındaki yeniden adlandırma kampanyasının ve ardından 1989'daki toplu göçün nedenleri iktidardaki rejim ve Bulgaristan Türk azınlığı ile ilgili olanlar ve Bulgaristan'ın 1980'lerde içinde bulunduğu uluslararası ortama ilişkin olanlar olarak sınıflandırılabilir. 1974 yılında Kıbrıs'a yapılan Türk askerî harekâtı Bulgaristan'da korkulara neden olmuş, Türkiye'nin Bulgaristan için de böyle bir varyasyon isteme tehdidi doğmuştu. Bu durum Bulgaristan için gerçek bir tehlike olsun ya da olmasın Denktaş'ın KKTC'nin kuruluşunu ilan etmesiyle, iç siyasi söylemin bir parçası haline gelmiş ve parti liderleri tarafından zaten izlemeye karar vermiş oldukları ayrımcı bir politikanın arkasında halk desteği toplamak için kullanılmıştır. Asimilasyonist politikaların nedenlerinden bazıları da Bulgaristan Türklerinin nüfus büyümesi ve Bulgaristan-Türkiye sınırındaki bölgelerde yoğunlaşmasıyla birlikte komünist rejimin meşruiyet arayışı olan milliyetçilik hareketlerinin artışıdır. Karpas (1990), 1984-85 yeniden adlandırma kampanyasını asıl kıskırtan faktörün Türk azınlığın nüfusundaki en az % 3'lük büyüme oranı olduğunu iddia etmektedir. Yine birkaç Türk liderin Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde etnik kimliklerini korumak için özerklik talep etmesinden sonra Bulgar hükümetindeki endişeler iyice büyüdü. Diğer yandan Türk nüfusunun bölgesel dağılımı ve yoğunluğu dikkat çeken bir nokta oldu ki bu bölgelerden bazıları (Smolyan, Kırcaali gibi) Türkiye'ye çok yakındı ve Jivkov'un bu durumdan endişe duymasına yol açtı (Karpas, 1990). Son olarak da kimin sorumlu olabileceğine dair hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen hükümetin Bulgaristan Türklerine yüklediği birkaç terör saldırısı

oldu. 30 Ağustos 1984'te Filibe ve Varna'daki tren istasyonlarında bombalar patladı. 9 Mart 1985'te bir trende çıkan şüpheli bir yangında yedi kişi öldü ve ardından terörle mücadele için daha sıkı tedbirler getirildi (Crampton, 1987).

Uluslararası eleştirilerle karşılaşan Bulgar hükümeti, Müslüman nüfusun gönüllü olarak isimlerini değiştirdiğini iddia etti. Ancak gönüllülük iddiasını destekleyecek tek bir haber yoktu. Diğer yandan Bulgaristan, ülkede Türk azınlığının olmadığı ve halkın aslında Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkleştirilen etnik Bulgarlar olduğu iddiasını savundu. Batılı gazetecilerin ülkeye girmesine izin verdiler ama gizli polisin takip etmesini sağlayarak Türklerin onlarla konuşmasını engellediler (Helsinki Watch, 1986; Stamatov, 1999). Bu fikir doğrultusunda yeniden adlandırma kampanyası 1984 kışında Kırcaali bölgesinde başladı ve bu başlangıç daha sonra ülke çapında kampanyanın nasıl ilerleyeceğine yönelik pilot bir uygulama oldu. Yeniden adlandırma kampanyası sırasında kaç kişinin öldürüldüğüne dair savlar değişirken Batılı kaynaklar yaklaşık 1000 kişinin öldürüldüğünü, birkaç bin kişinin de tutuklanarak Belene kampında tutulduğunu bildirmektedir (Vaksberg, 2001). 1989'da hükümetin önceki dört yıl boyunca kışkırttığı etnik kriz en belirgin haline ulaştı. Bulgaristan Türkleri çeşitli protesto yolları (iş yerine gitmeme, açlık grevi vb.) kullandılar. Bulgaristan'ın kuzeydoğusundaki kasaba ve köylerde Türk-Arap isimlerinin iade edilmesini, gelenek ve göreneklere saygı gösterilmesini talep eden çok sayıda gösteri yapıldı. 29 Mayıs 1989'da Jivkov ulusal televizyonda Bulgar Türklerinin Türkiye'yi turist olarak serbestçe ziyaret edebileceğini duyurdu (Şimşir, 1990). Gönüllü bir gezi gibi lanse edilen bu durum 300.000'den fazla insanın ülkeyi terk etmeye zorlanmasıyla sonuçlandı.

Göç ve uyum: Türkiye

Büyük göçün ardından Türkiye, tüm göçmenlerin Türk vatandaşı olarak kabul edileceğine ve Türk pasaportu verileceğine dair bir kararname çıkardı. Devlet, akrabası olmayanlar için barınma, iş bulma ve eğitim kursları düzenledi. İşgücü piyasasını daha iyi yönetmek için başlangıçta çoğuna mavi yakalı işler teklif edilen Bulgaristan Türklerinin istihdam modelleri hakkında bir ILO araştırması yapıldı. Ancak giriş bekleyen çok sayıda insanla karşı karşıya kalan Türkiye, 300.000'den fazla Bulgaristan Türkünü aldıktan sonra Ağustos 1989'da sınırlarını kapattı (Bojkov, 2004). Türkiye'nin, Bulgaristan'dan gelen Türklerin barınma ve ihtiyaçları için sadece 16 Kasım 1989 tarihine kadar harcadığı para 38 milyar liraya ulaşmıştır (Yılmaz, 2008).

Göçmenlerin en fazla iş bulamama ya da düşük ücretle çalışma gibi konularda sıkıntı çektiği, bazen de nitelikli oldukları alanda iş bulamadıkları için düşük ücretle çalışmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Diğer yandan Türkiye'deki sosyokültürel yapıya uyum sağlama aşamasında da bazı sorunlar yaşamışlardır. Örneğin o yıllarda Türkiye'de kadınların iş istihdamının daha az ve kısıtlı alanlarda olması gibi durumlar göçmenler için farklı bir kültürel süreç demektir. Yine dil ve iletişim problemleri özellikle çocuklarda önemli bir boyutta seyretilmiştir. Büyüme çağındaki çocuklar kendi kabul ettirme ve anlaşılma doğrultusunda mücadele vermişlerdir. Bu ve benzer sorunlar kapsamında Türkiye, bir devlet bakanlığını göç işleri ile ilgili olarak görevlendirmiş, böylece işlerin tek elden ve bütüncül bir şekilde çözülmesi amacını gütmüştür. Ayrıca 1989 göçmenlerine zorunlu iskân dayatılmamış ve akrabalarının yaşadığı yerlerde kalmak isteyenlere izin verilmiş, ancak Türkiye'de akrabası ve yakını bulunmayanlar devletin belirlediği yerlere yöneldiğinde çeşitli yardımlarla desteklenmiştir. (Kurtuluş, 2017). Türk Devleti'nin bütün özverili çabalarına rağmen Bulgaristan'ın belirli bir düzene bağlanmasına izin vermediği ve birden sınır kapılarına yığılan büyük sayıda insanın Türkiye'ye geldikten sonra çeşitli zorluklar yaşaması kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla bir yandan Bulgaristan'da bıraktıkları aile üyeleri bir yandan Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar bir kısım Bulgaristan Türkünün tersine göç girişimine neden olmuştur.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmış Türklerin göç sürecinin öncesi ve sonrasına dair kendi deneyimlerinden yola çıkarak göç ile ilgili tespitlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç çerçevesinde gerçekleştirilen araştırma sürecinde, öncesi ve sonrası kapsamında 1989 göçünü yaşayan kişilerin deneyimlerini ortaya koyabilmek ve ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

Çalışma grubu

Fenomenoloji yönteminin temel ilkesi bireylerin olguları tecrübe ettiği niteliksel boyutta farklı yolların görece sınırlı sayıda olmasıdır. Bu ilke doğrultusunda araştırılan olgunun küçük bir grupta keşfedilmesi önemlidir (Burke, O'Neill & Loveridge, 2018). Bu amaçla katılımcılar amaçlı örnekleme kullanılarak “1989 Büyük Göç” olgusunu tecrübe eden kişiler arasından seçilmiştir. Balkanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği ile kurulan irtibat sonucu bu olguyu tecrübe etmiş, gönüllülük esasına dayalı olarak 6 kadın ve 4 erkek olmak üzere toplam 10 katılımcı belirlenmiştir. Araştırma sürecine katılan katılımcıların kimlik bilgilerini gizli tutmak amacıyla “K1”, “K2” şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 1: Çalışma grubunun özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim seviyesi	Meslek
K1	Kadın	61	İlkokul	Ev hanımı
K2	Kadın	55	İlkokul	Çiftçi
K3	Kadın	58	Lise	İşçi
K4	Kadın	63	Yüksek okul	Öğretmen
K5	Kadın	59	İlkokul	Çiftçi
K6	Kadın	60	Lise	Memur
K7	Erkek	65	Yüksek okul	Teknisyen
K8	Erkek	60	Lise	Çiftçi
K9	Erkek	56	İlkokul	Çiftçi
K10	Erkek	57	İlkokul	İşçi

Veri toplanması

Katılımcıların göç süreciyle ilgili deneyimlerini ifade edebilmelerine yönelik olarak gerçekleştirilmesi planlanan mülakatlarda kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular öncelikle araştırmacılar tarafından oluşturulmuş, katılımcıların deneyimlerini ortaya çıkarabilecekleri doğru sorular hazırlamak oldukça önemli olduğundan katılımcılara ulaşılmasını sağlayan Balkanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği başkanı ve yöneticileriyle yapılan ön görüşme neticesinde sorular gözden geçirilmiştir. Alınan bilgiler doğrultusunda görüşme soruları tekrar düzenlenmiştir. Son aşamada ise bir uzman görüşüne de başvurularak görüşme sorularına son hali verilmiştir. Katılımcıların görüşmelerde kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortam önemlidir. Bu sebeple görüşme yeri olarak aynı zamanda katılımcıların üyesi de oldukları Balkanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği belirlenmiştir. Katılımcılarla birlikte yapılan plan doğrultusunda görüşmeler, 10.12.2019 ve 18.12.2019 tarihinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların iznine bağlı olarak araştırmacılar tarafından tekrar incelemek ve ayrıntıları elde edebilmek amacıyla ses kayıt cihazı tarafından kaydedilmiştir.

Her katılımcı için görüşmeler yaklaşık 120 dakika sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların “1989 göçü öncesi ve sonrasında yaşananlar” ile ilgili tecrübeleri ve hissettiklerini yazma çalışması ile başlamıştır. Katılımcıların yazma çalışması için onlara 30’ar dakika süre verilmiş, böylece hem görüşmenin odak noktasının sağlanması hem de katılımcıların görüşmeye duygusal hazırlanması sağlanmıştır. Yazma çalışmasının ardından görüşmeler gerçekleştirilmiş, dolayısıyla veri üçgenlemesine gidilerek verilerin doğruluğu denetlenmiştir. Görüşme, katılımcıların 1984-1989 göç olgusuna yönelik deneyimleri ve bu deneyimler sırasında hissetmiş oldukları duygulara ilişkin sorularla başlatılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulardan örnekler şöyledir:

- 1984-1989 dönemi öncesinde Bulgaristan’daki yaşamınız nasıldı?
- 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’da yaşanan sürece dair deneyimleriniz nasıldır?
- Göç sonrası Türkiye’ye uyum sürecindeki deneyimleriniz nasıldır?

Verilerin analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara katılımcıların verdikleri cevapları analiz etmek amacıyla öncelikle ses kayıtları yazıya aktarılmıştır. Mülakat esnasında araştırmacılar tarafından tutulan notlar ve yazıya aktarılan ses kayıtlarından elde edilen verilerden analiz sürecinde faydalanılmıştır. Verilerin analizi için Colaizzi'nin (1978) yedi aşamalı fenomenolojik analiz basamakları kullanılmıştır (Morrow vd. 2015).

1. Metne dönüştürme ve okuma: Araştırmacılar, içeriği anlamak için transkript edilen kayıt metinlerini dikkatlice okumuştur.
2. Önemli ifadeleri belirleme: Araştırmacılar, inceleme altındaki fenomenle doğrudan ilgili olan anlatılardaki tüm ifadeleri belirlemiştir.
3. Anlamları formüle etme: Araştırmacılar, önemli ifadelerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinden ortaya çıkan fenomenle ilgili anlamları tanımlamıştır (Colaizzi, tam bir parantezlemenin asla mümkün olamayacağını ifade etse de araştırmacılar, deneyimlendiği gibi fenomene sıkı sıkıya bağlı kalabilmek için kendi ön yargılarını refleks olarak parantez içine almışlardır).
4. Temaları oluşturma: Araştırmacılar, tanımlanan anlamları tüm anlatılarda ortak olan temalar halinde kümelemiştir.
5. Kapsamlı bir açıklama geliştirme: Araştırmacılar bir önceki adımda üretilen tüm temaları birleştirerek olgunun tam ve kapsayıcı bir tanımını yazmışlardır.
6. Temel yapının üretilmesi: Araştırmacılar, ayrıntılı açıklamayı, yalnızca olgunun yapısı için gerekli olduğu düşünülen yönleri yakalayan kısa, yoğun bir ifadeye kadar özetlemiştir.
7. Temel yapının doğrulanması: Araştırmacılar, deneyimlerini yansıtmayı yansıtmadığını sormak için temel yapı ifadesini tüm katılımcılara geri göndermişlerdir. Bu geri bildirim ışığında analizdeki adımları düzenlemiştir.

Geçerlilik ve güvenilirlik

Fenomenolojik araştırma gibi nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik ölçütlerinin sağlanması için farklı teknikler kullanılmaktadır. Bu araştırmada da Ying vd.'nin (2022) kullandığı basamaklara başvurulmuştur. Öncelikle araştırmacıların metodolojik konular veya veri analizi konusundaki belirsizlikleri veya anlaşmazlıkları ele almak için birbirlerine danıştıkları akran sorgulaması yoluyla güvenilirlik oluşturulmuştur. İkinci olarak katılımcılar arasında maksimum farklılık ilkesini gerçekleştirmek için cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyindeki farklılıklar mümkün olduğunca artırılmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak yapılan veri toplama ve analizin ardından katılımcılara, sonucun deneyimlerini yansıtmayı yansıtmadığını onaylatmak için iletişim kurulmuştur. Son olarak katılımcılara görüşmeden önce yazma çalışması yaptırılıp sonra görüşmeler gerçekleştirilmiş, dolayısıyla veri üçgenlemesine gidilerek verilerin doğruluğu denetlenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

1989 yılında Bulgaristan'dan zorunlu göçe maruz bırakılan Türkler ile yapılan görüşmelerde 1984-1989 dönemi öncesi, 1984-1989 dönemi tecrübeleri ve göç ve uyum olarak üç ana tema ortaya çıkmış, her tema da kendi kapsamında alt temalara ayrılmıştır. Tablo 2'de ana ve alt temalar birlikte sunulmuştur.

Tablo 2: Ana ve alt temalar

1984-1989 dönemi öncesi	Eğitim fırsatı
	Ayrımcılık
1984-1989 dönemi tecrübeleri	Yasaklar
	Baskı ve şiddet
	Asimilasyon ve ayrımcılık
Göç ve uyum	Barınma sorunları
	Geçim kaygısı ve iş
	Kültürel uyum ve iletişim
	Yardımsever karşılama

Ana tema 1: 1984-1989 Dönemi Öncesi

Bu tema, 1984-1989 dönemi öncesinde Bulgaristan'daki Türk azınlıkların yaşam koşullarına dair deneyimlerini anlayabilmek ile ilgilidir. Bu bağlamda katılımcılara “1984-1989 dönemi öncesinde Bulgaristan'daki yaşamınız nasıldı?” sorusu yöneltilerek elde edilen veriler doğrultusunda eğitim fırsatı ve ayrımcılık olarak iki alt tema belirlenmiştir.

Alt tema 1: Eğitim fırsatı

Birinci alt tema olarak belirlenen eğitim fırsatı, 1984-1989 döneminden önce Bulgaristan'da Türk azınlıkların eğitim imkanlarıyla ilgilidir ve katılımcıların ifadelerine göre kendilerine sağlanan eğitim imkanlarından memnun görünmektedirler. **Örneğin** Katılımcı 8, “Şimdi bir defa Bulgaristan'da başka bir sosyal düzen vardı o sıralarda. Sosyalizm, komünizm denilen bir düzendi. Türk insanı bunu yaşamamış görmemiş. Genelde tek parti sistemi. Daha fazla tamamen –diktatura – derler ona, halk diktaturasıydı. Eğitime baya ağırlık veriyorlardı. Orada eğitimsiz hiç kimsenin kalmamasına özen gösteriyorlardı. Sinema, tiyatro, sanata ve kültüre önem veren bir düzendi. Her köyün bir kütüphanesi oluyordu hem orada etkinlikler yapılıyor, piyesler falan öğrenciler buna önem veriyor, buna da eğitim programı çerçevesinde katılıyorduk” sözleriyle eğitim ile ilgili deneyimlerini ifade etmektedir.

Yine Katılımcı 2, “Biz orada çok rahattık. Etrafımız modern, okumuş insanlarla doluydu. Bizim evin önünde sinema salonu vardı. Çok sık gidiyorduk sinemaya çocuklarla. Gece saat 12'de okuldan geliyordum. Kimse sana nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun diye sormuyordu. Genç bir kadınsın, rahat bir ortam vardı diyebilirim. Okuldan operalara, tiyatrolara, konserlere gidiyorduk. İnan ben 3. sınıftayken ilk kez okulla tatile gittim. Serbest büyüdük, çok güzel yaşadık köyde. Bugün bile bana sorarsan en mutlu yılların ne zaman diye, çocukluk yaşları diyeceğim” şeklinde yaşadıklarını aktarmaktadır.

Başka bir görüşmeci olan Katılımcı 1 ise “...bulunduğum köyde aynı zamanda ortaokul ve lise de vardı yani köy olarak tabir edilen yer aslında gayet büyük bir ilçe kadardı çünkü bizim köyümüzde kütüphane dahi vardı. Eğitim anlamındaki bütün olanaklar aslında devlet tarafından sağlanıyordu...” ifadesiyle eğitim alanındaki yaşantılarını dile getirmektedir.

Katılımcıların eğitim fırsatı teması kapsamındaki ifadeleri, 1984-1989 dönemi öncesinde kendilerinin eğitim ve kültürel imkanlar bakımından memnun olduklarını göstermektedir. Zira ifadeleri köy hayatında bile iyi eğitim imkanları ile yetiştikleri yönündedir. Bunun olumlu yansımalarını Katılımcı 8, 2 ve 1 yaşamlarından kesitlerle bizlere sunmaktadır. Bu da komünist rejimin kültürel atılımının toplumsal yansımaları olarak görülebilir. Zira Bulgaristan'da yaşanan ayrımcılık ve asimilasyon politikalarına kadar oradaki Türk nüfusun bu şartlarda kendilerini devletin mutlu bireyleri olarak gördüğünü sonucu çıkarılabilir.

Alt tema 2: Ayrımcılık

Birine karşı ayrımcılık yapmak, onun başkalarında olmayan belirli bir özelliğe sahip olduğu veya sahip olduğuna inanıldığı için ona diğerlerine göre dezavantajlı bir şekilde davranmaktır. Kısacası, birine karşı ayrımcılık basitçe dezavantajlı farklı muameledir (Lippert-Rasmussen, 2013). Örneğin Katılımcı 3, “Türkler daha çok Rodop dağlarında, hep böyle tarımla, bütün temel geçim kaynağı tütündü insanların. Hayvancılık, tütün, kendince geçinecek kadar bir bahçe kültürü vardı. İnsanlar zor şartlar altında yaşıyordu. Bulgaristan’ın genel politikası icabı bu yörelere çok sanayi getirilmedi. Türkler olduğu için yani çok fazla bizim yörelerde yatırım yapılmadı. Biraz geri bırakılsın, biraz da insanlar yani aydınlanmasın, çünkü aydın insan daha çok hakkı hukuku takip eder, aydınlanmasın diye geri kalmış bir yörede yaşadık” sözleriyle yapılan ayrımcılığı dile getirmektedir. Yine Katılımcı 8, “Ancak Türk olan bizim gençlere üst düzey şeylerde yer verilmezdi, mutlaka bir şekilde onlara engel konulurdu. Ama açık olmasa yani daha üst düzey yöneticiler, milletvekili olsun, il bazında vs. önemli görevlerde onlara müsaade edilmiyordu. O açıdan epey baya eksik vardı. Üniversitelere çok zor kabul ederler veyahut da kabul ederlerse de o insanı yıldırıp ezip ondan sonra kabul ederler oraya. İş hayatında da böyleydi. Genellikle orada azınlıklar bilhassa Türk azınlıklara karşı çok büyük bir şey vardı Bulgaristan’dan, korkuyorlardı Türk azınlıktan; büyük bir Türkiye var burada” ifadesiyle konu ile ilgili durumu açıklamaktadır. Katılımcı 4 ise, “Sen Türk’sün, ben Bulgar’ım gibi bir problem yoktu. Ama ne zaman bu isim değişikliğine başlandı her şey değişti [...] Bu üniversite döneminde oluyor. Arkadaşım, kâğıdımdan kopya çekiyor noktası virgüline. Kiriş hesaplarını yapıyoruz o zaman üniversitede. Ona 5 veriyor. Arkadaşıma soruyorum “Sen bir farklı bir şey mi yaptın?” Benim sınav kâğıdımı onun sınav kâğıdı ile karşılaştırıyorum. Aynı. Gidiyorum, “Hocam bizim arkadaşımın sınavlarımız aynı noktası virgüline...” Öğretmen, “Sen ona karar veremezsin, o benim vereceğim bir karar diyor” Belki bir yerden notunu kırdım, sen onu bilemezsin, diyor. Sen kendini sorgulamaya başlıyorsun. Acaba nerede hata yaptım, hangi saygısızlığı yaptım da hoca bana 4 veriyor ona 5 veriyor” cümleleriyle yaşadıklarını dile getirmektedir. Ayrımcılık teması ile ilgili olarak Katılımcı 1 de “Olumsuz olan duygular Türk olduğunu biliyorsun ancak Türk olduğunu gizliyorsun. Bu utanç verici bir şeymiş gibi sana yansıtılıyor. Çünkü Türk olduğunu söylediğinde okulda senin için bir ceza olabilir. Bulgarlara karşı direniş gösterdiğin düşünülebilir, o yüzden sessizce Türklüğünü yaşamak mecburiyetindeydin ve tabii ki bu duygular içerisinde her zaman Bulgarların senden 1 puan önde olduğunu veya birkaç puan önde olduğunu düşünerek, geriden gelerek ama daha çok koşturmak zorunda olduğunu daha çok savaş vermek zorunda olduğunu, daha çok mücadele etmek zorunda olduğunu, hep kendini ispatlamak – zaten hiç hani başarı odaklayım – başarısız olursan daha çok dışlanacaktımsın gibi geliyordu. Türkler ne kadar başarı gösterirse gösterebilirsen zaten çok güzel yerlere gelemiyorlardı” ifadesiyle tecrübelerini paylaşmaktadır. Diğer bir görüşmeci olan Katılımcı 5 ise, “Gayet güzeldi. Yani yediğimiz içtiğimiz aynıydı, ayrımcılık yoktu. Bu isimlerden sonra da ayrımcılık bir kısmen şey oldu. Ama tabii ki gene hani gene toparladık, gene arkadaşlığımız sürdü, sosyal hayatımız gayet güzel gidiyordu ama tabii ister istemez bazı kısımlar, komünistler veya daha ırkçı düşünceler “Tabii ki amaaan Türk, ne olacak ki?” ya da “Atatürk” (soylu Türk anlamında kullanıyor) demiyorlardı bize, “çingene” diyorlardı. Ama biz Türk’tük. Dolayısıyla tabii ki bakıyorsun o arkadaşınla toparlayamayacaksan farklı arkadaşlar ediniyorsun” sözleriyle Bulgaristan’daki yaşantılarını anlatmaktadır.

Katılımcıların ayrımcılık teması ile ilgili ifadeleri incelendiğinde yurttaşlık bilinci ile yetişip sonrasında o milletin bir parçası değilmişçesine ayrımcılığa uğramanın, katılımcılarda ciddi travmalara (kendini ispatlamak, başarılı olsa da başarısızlık hissiyle yaşamak, toplumdan soyutlanmak, kimliğini yani Türklüğünü yasaklar çerçevesinde yaşamak zorunda kalmak) neden olduğu söylenebilir.

Ana tema 2: 1984-1989 dönemi tecrübeleri

Araştırmacılar tarafından katılımcılara, 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’daki süreci anlamak amacıyla “1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’da yaşanan sürece dair deneyimleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplar doğrultusunda yasaklar, baskı ve şiddet ile asimilasyon ve ayrımcılık olarak üç alt tema elde edilmiştir.

Alt tema 1: Yasaklar

Bu araştırma için yasaklar, devletin, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini yok eden veya gereksiz yer kısıtlayan eylem ve faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Nitekim Katılımcı 6, “84 sonu Kırcaali bölgesi, yani o değil de 85 Şubat sömestr tatili... puslu bir hava, hava bile ağıladı. Ve bizim isimlerimizi değiştirdiler. Biz bunu istemedik. Şu anda bile o kadar zor geliyor ki bana. 1984... Bana acıyı hatırlatıyor. Akabinde camilerin kapanması, Türkçe konuşmanın yasaklanması, bizim köydeki nenelerimiz şalvar giyer ki şimdi bu çok moda oldu, onların yasaklanması...” sözleriyle bu yasaklar karşısındaki duygularını ifade etmektedir. Katılımcı 3 ise, “Ben ilkokul 3’e kadar mesela işte Türkçe okudum, Türkçe dersi alıyorduk. İlkokul 3’te kitaplarımızı dağıttılar. Bir gün müdür geldi, dedi ki: “Türkçe yasaklandı” dedi. İşte bundan sonra okumayacaksınız, Türkçe yerine Rusça koydular. Türkçe kitaplarımızı aldılar. O zaman ben anladım ki işte Bulgaristan’da Türk olarak yaşamak zordu sıkıntılıydı” cümleleriyle yasaklar ile ilgili deneyimlerini aktarmaktadır. Diğer bir görüşmeci Katılımcı 9, “... dini ritüellerimizi yerine getiremiyorduk. 1985’e kadar bunlar üstü kapalı kendi aramızda mevlit olsun yapıyorduk. 1985’ten sonra bunlar tamamen yasaklandı. Yani sünnet gizli yapılıyordu. Mevlit her şey yasaktı. Evde Türkçe konuşmak yasaktı. Annelerimiz, dedelerimiz çoğu da Bulgarca konuşamıyordu. O kadar mağdur, o kadar perişanlardı yani” şeklinde yasaklar karşısındaki mağduriyetlerini açıklamaktadır. Yine Katılımcı 1, “Rahmetli babaannem oruç tutarken sadece yemek yemediğini söylüyor. Ya niye yemek yemiyorsun? işte bugün yemiyorum, filan diyordu. Çünkü oruç tutmak yasaklandığı için” sözleriyle yasaklar durumundaki sıkıntıları ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ifadeleri Bulgar Devletinin tedrici yasaklarının Türklerin yaşam alanını nerdeyse yok etme düzeyine getirdiği ve en temel hak ve hürriyetlerini kullanma noktasında büyük sıkıntılar yaşadıklarını göstermektedir.

Alt tema 2: Baskı ve şiddet

Baskı, doğrudan ve dolaylı olarak fiziksel, ekonomik ve psikolojik güç kullanarak diğer gruplar tarafından sosyal gruplara uygulanan kurumsal olarak yapılandırılmış bir zarar şeklinde tanımlanabilir. Şiddet, baskının kökeninde ve sürdürülmesinde her zaman çok önemli bir bileşen olarak görülmektedir. Şiddetin ve şiddet tehdidinin grupların eylemlerini kısıtladığını, mağdurlara zarar verdiğini ve ilgili ayrıcalıklı sosyal gruplara fayda sağladığını söylemek mümkündür (Cudd, 2006). Nitekim Katılımcı 3, “İşte o bizim kanayan yaramız... 84 yılının sonbaharında başladılar adım adım, artık bu şeye geçmeye köylerde baskıya. Daha az nüfuslu olan köylerde gece geliyorlar bir köyü basıyorlar. 3 aileyi değiştiriyorlar. Değiştiriyor dediğim zaman, öyle gelip adımı değiştir, şuraya bir imza at değil yani. Gece geliyorlar, baskı yapıyorlar, eziyet yapıyorlar. Burada anlatmak istemeyeceğim bin bir çeşit şeyler oluyor. Ben kendi anılarımda yazıyorum ama ... böyle bir şeyler anlatmak ağır şeyler oluyor. İnsanlar eziliyordu, insanlar dövülüyordu. Bu akşam üç aile, öbür akşam öbür köyde iki aile. Hep biz bunların çığlıklarını duyuyorduk. Bunlara dayanamadık mesela, bütün kış, hep dağlarda yaşadık. Devlet hep insanları tedirgin etmeye çalışıyordu bu yüzden insanlar hep dağlardaydı” sözleriyle baskı ve şiddeti nasıl tecrübe ettiğini açıklamaktadır. Katılımcı 9 ise, “... (Asker sorgusundan) sordular, ne düşünüyorsunuz bu yeniden soya dönüş şeyine. Ben de orada dedim onlara bu tamamen bir devlet terörüdür dedim, bana soruyorsunuz ya. Bakın dışarıda tankınız, toplarınız, askerleriniz, burada kendi iradesiyle soya dönüş dersiniz ona gayri ben bir şey diyemeyeceğim dedim. Bu benim gözümden bir devlet terörüdür dedim. Devletin imkânlarını topunu tüfeğini topladıysınız, savunmasız bir azınlığın üzerine yürümüşsünüz, masum insanların üzerine efendim soya dönüş, derken arkadan bir dipçik yedim, oturttular sandalyeye, geldiler hemen iki asker kelepçelediler ellerimi” cümleleriyle bu konudaki yaşantılarını aktarmaktadır. Yine Katılımcı 5, “Türkçe konuştum diye ceza kesmeler, Türkçe konuştum diye nezarete kalmalar ben bunları yaşadım, yaşadım, inadına konuştum, polis yanına Türkçe konuştum, copu yedim. Cop vurduğu zaman kızartmıyor, morarıyor, şişiyor. İnadına konuştum, o benim ana dilim ben bunu konuşacağım ve konuştum. Nezarete de kaldım. Gocunmuyorum. Ama Türkçe konuşmadığım halde bile Türkçe konuştum diye nezarete de kaldım” şeklinde yaşamış olduğu baskı ve şiddeti ifade etmektedir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında baskı ve şiddetin, bir grubun bir bireye ya da gruba uyguladığı baskı ve şiddetten bir devlet terörüne evrildiğinden söz etmek mümkündür. Hükümet ya da devlet tarafından organize edilen bu durum, çok farklı bir şiddet türünü içermektedir.

Alt tema 3: Asimilasyon ve ayrımcılık

Kültürel ve davranışsal asimilasyon kültürel kalıpların ev sahibi toplumunkine göre değişmesi olarak tanımlanabilir. Dil (anadili değişimi) asimilasyon konusunda her zaman kapsamlı ve açık bir ilgi görmüştür (Williams ve Ortega, 1990). Katılımcı 1 bu konudaki tecrübelerini “Çok anlam veremediğim din ve dil anlamında kısıtlamalar yapıldı. Bir kayboluş, bir kendini bulamama meselesi var. Evde sana bir şeyler öğretiyor ama bunu dışarıda paylaşmaman söyleniyor. Eve geliyorsun, bunlar çelişiyor. Bir kavram karmaşası yaratıyor. Hem dil hem din kendi kimliğini bulamıyorsun. Bulamadığını da yıllar sonra kimlik arayışında olduğunda sonradan fark ediyorsun” şeklinde ifade etmektedir. Yine Katılımcı 9, “1984... daha doğrusu sonu. Aralık ayında gizli bir kararlar, onların tek partili sistem ya, Türkleri Bulgarlaştırma kararı alıyorlar. Bu kararı da uygulamaya ilk önce Kırcaali’de başlıyorlar. Kırcaali Bulgaristan’ın güneyi oluyor, Türk sınırına yakın bir bölge bu, yoğun Türk yaşıyor. 20-25 Aralık gibi başlıyor burada olaylar, aniden milletin üzerine gidiyorlar, büyük olaylar oluyor. Oradan başlıyor işte bu asimilasyon politikası. Orada karşı çıkanlar, hakkını arayanlar ya da kabul etmeyenler, birçok böyle aydın kişiler, öğretmenler olsun mühendisler olsun, yöneticiler olsun, Türk köyü muhtarları da olur. Bunların hepsini toplamışlar götürmüşler Belene’ye” sözleriyle yaşantılarını aktarmaktadır. Katılımcı 5 de “Hayatım güzeldi şöyle güzeldi sporcu kimliğine sahibim yani triatlon olarak her okuduğum okulda hep okulumu temsil etmişim. Ama tabii elimden tutan olmadığı için farklı başarılarla ulaşamadım. Jokeycilik, voleybol, tiyatro yani her türlü dalda çok hevesliydim. Yani tuttuğumu koparırdım açıkçası dolayısıyla hani hayatım güzeldi. Arkadaşlar mesela birçok Bulgar arkadaşlarım vardı iyiydi ama yani isimler değiştirdikten sonra o biraz sıkıntı yarattı. Onun dışında yine de sonuçta gene aramız iyi oldu. Sonuçta onlar onu yapmadı. Bunu bize yapan devletti. Dolayısıyla liseyi mecburi mekano teknikum (teknik mekanik) okudum. Güzeldi ama ayrımcılık var mıydı, evet, var. Ben tıp okumak istedim. Kaydımı yaptırmaya gittiğimdeki hakkım olduğu halde kontenjandan değil. Puanlarım yetiyordu. Kontenjandan değil. Kaydımı yapmadılar ve okulun müdürü bana ne dedi biliyor musunuz, bunu hiç unutmayacağım, Türkiye’ye gideceksiniz, Türkiye’yi mi kalkındıracağız? Bu 86-87 senesinde falan oluyor – hatırladığım kadarıyla – babam bana baktı, ben babam baktım: Hani bu nedir, ne demek istiyor? Bu sefer mecburi liseye gitmek zorundayım. O liseyi tercih ettim ve 89’da İskira köyünden gene Silistre bölgesinden – işte bu Kırcaali bölgesi ayaklandığı zaman Silistre patlak veriyor. Silistre de patlıyor. Patladığı zaman bu insanların çoğu hani Türkiye’ye gelmek şeyiyle yönlendiriliyor” cümleleriyle asimilasyon amaçlı yapılan ayrımcılık kanıtlarını ifade etmektedir. Yapılan ayrımcılık örneklerini Katılımcı 4 ise, “Ne kadar başarılı olursan değer yoktu. Doktor olacaksın olamıyorsun. Mühendis olacaksın olamıyorsun. Hep ikinci plandasın. İkinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorsun” sözleriyle özetlemektedir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında 1984 ve 1989 yılları arasında Bulgaristan hükümeti tarafından yapılan uygulamalar karşısında olumsuz duygular hissettikleri görülmektedir. Bu dönemde özellikle “kimlik değişimi” uygulaması insanlar için daha da katlanılmaz durumlara zemin hazırlamıştır. Bu ve buna benzer yasaklara gösterilen tepkiler sonrasında da insanlar fiziksel ve psikolojik şiddete uğramışlardır. Bulgar devletinin asimilasyon politikasının somut örnekleri katılımcıların ifadelerinde göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördükleri, başarılı olsalar da herhangi bir üst kademeye gelemedikleri açık olarak belirtilmektedir.

Ana tema 3: Göç ve uyum

Araştırmacılar tarafından katılımcılara, Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldıklarında burada yaşadıkları deneyimleri anlayabilmek amacıyla “Türkiye’de nelerle karşılaştınız, nasıl bir süreç yaşadınız?” sorusu iletilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar doğrultusunda barınma sorunları, geçim kaygısı ve iş, kültürel uyum ve iletişim ile yardımsever tavırla karşılaşma olarak dört alt tema ortaya çıkmıştır.

Alt tema 1: Barınma sorunları

Barınma hakları uluslararası insan hakları alanında çok önemli bir yere sahiptir ve kişinin temel hak ve özgürlükleri arasında bulunmaktadır. Araştırmanın kapsamında söz konusu olan barınma sorunları zorunlu göçün aniden ve büyük bir nüfus ile gerçekleşmesi karşısında Türkiye Devleti’nin hazırlıksız yakalanması ve o dönemin ekonomik koşulları içinde yetersiz kalması

nedeniyle gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili olarak Katılımcı 7, “Edirne tren istasyonu var, beyaz beyaz çadırlara. Zonguldak’a gideceksiniz dediler. Hemen harita aradık. Arabanın bagajında dünya haritası var. Zonguldak ne tarafta kaç kilometre? Elimizdeki para yetecek mi? 2 küçük çocuk, kaynana, kaynata 2 yaşlı... Bize verdiler bir beyaz çadır. Kaynanam, kayınpederim hepimiz” şeklinde yaşadıkları barınma sorunlarını dile getirmiştir. Yine Katılımcı 10, “Türkiye’de benim babamın bir kız kardeşi var. Genelde öyle gitti insanlar, eskiden akrabası varsa kalıyorlar. Halamlar da 1978 göçmeni, Ulaştılar. Gittik onlara, onlar da bir kat ev yapmışlar, giriş katın demirleri duruyor böyle, yapacaklar sözde, para yok. İki odacağızı vardı insanların, bir odaya hemen bizi soktular, orada kaldık. Ondan sonra prefabrikten yine bir oda arsası vardı onun başta böyle göl kenarında, oraya hemen öyle bir oda hemen yaptık, kendimiz orada üç ay orada kaldık. Ama şöyle oldu, ondan sonra göç bütün hızıyla başladı gelmeye, 4 Haziran’da biz geldik, 10 Haziran’da 1.000 kişi 5.000 kişi geçmeye başladı her gün. Sınırın öbür tarafı dolmuş, çile, insanlar birbirlerinin üzerine dolmuş. Ben şans eseri bunu yaşamadım yani, ilk geldiğim için ama millet çok eziyet çekmiş yani” sözleriyle o dönem şahit olduklarını ifade etmektedir. Katılımcı 3 ise, “Eşyamız vardı, Londra Kamping diye bir yerde kamyonlara koydular. O gece otobüslere bindirdiler bizi ertesi gün otobüslere geldik. Topkapı otogarına geldik. İstanbul’a geldik ama bizim Kartal’da bir amcamız var. Sadece bir adresimiz var. Nasıl gideceğiz? Taksiler dedi ben götürüyem ama 100 lira. Eee, o kadar para yok cebimizde. Hiçbir şey yok. Öyle bir hazırlıkla gelmedik. Arkadaşımızın telefonu vardı. Bahçelievlerde bir akrabasının yanında kaldık o gece. O insancıklar sağ olsun bize yardım etti. Ertesi sabah dediler, kalın burada. Yarın sabah eşyanızı da alın. Oradan eşyamızı aldık bir kamyonete bindik. Soğanlık’ta amcamıza geldik. 1956 yılında göç anlaşmasına göre göç eden babamın kardeşlerinden biri. Onun adresi vardı oraya geldik. İki ay kadar amcamızda kaldık” cümleleriyle deneyimlerini aktarmaktadır. Diğer bir görüşmeci olan Katılımcı 6 da “Kız kardeşimler buradaydı. Onların yanına geldik. Kumburgaz’da çalışıyorlardı, oradaydık. Ondan sonra eşimin akrabaları vardı Tekirdağ’da. Bir oraya bakalım dedik, oraya gittik, baktık. Hani pek tutunacak bir dal bulamadık açıkçası. Zaten, hani iş sahası o kadar çok şey yoktu orada. Sonra halamlar var İstanbul’da. Onların yanına geldik. Eee dedik biz İstanbul’da burada kalıyoruz. Geliş o geliş. İşte, kira, iş. Yani her işi yaptık yani yapmadığımız bir şey kalmadı. Sosyal çevremiz hiçbir şeyimiz yoktu geldiğimizde. Kız kardeşimlerle işte beraber geldik biz İstanbul’a buraya. İki aile bir arada kaldık. Yani halamlar sağ olsun bir kira bulmuşlardı bize zaten işte iki aile bir kirada kaldık, paylaşıyor. Çünkü yiyecek kaşığını bırakın çay kaşığımız yoktu. Yatak yoktu, hiçbir şey yoktu... Bir seviyeye gelmeye çalıştık” biçiminde tecrübelerini ifade etmektedir.

Katılımcıların Türkiye’de yakınları olanların olmayanlara göre kendilerini daha şanslı saydıkları görülmektedir. Türkiye’de yakını olmayanlar uzun süre çadır kentlerde yaşamak zorunda kalmışlar, hatta bazen bu zorluklara alışamayıp Bulgaristan’a geri dönme talebinde bulunmuşlardır.

Alt tema 2: Geçim kaygısı ve iş

Geçim, yetenekler, varlıklar (hem maddi hem sosyal kaynaklar) ve yaşam için gerekli olan faaliyetleri içermektedir. Bir geçim kaynağı, doğal kaynak tabanına zarar vermeden baskı ve zorluklarla başa çıkabildiği ve bunları toparlayabildiği, yeteneklerini ve varlıklarını hem şimdi hem de gelecekte devam ettirebildiği veya geliştirebildiği zaman sürdürülebilirdir (Chambers & Conway, 1991). Zorunlu göç sonucu planlanamayan geçim ve iş istihdamı Bulgaristan göçmenleri bakımından çeşitli sorunlar yaratmıştır. Örneğin Katılımcı 4, “Ben de iş aramaya çıktım artık, bankaya gireceğim. Türkçe konuşamıyorum, Bulgarca konuşacağım ne istediğimi nasıl ifade edeceğim? Ama Türkçeyi düzgün konuşamıyorum bana gülecekler diye, anlatamıyorum derdimi. Ve kapıyı açıyorum, girmeden çıkıyorum. O bankada hademe olmaya bile razıyım. Hani üniversiteliyim deyip de illa bana üniversite işi versinler diye değil. İnşaat mühendisiyim diye inşaat işi versinler, inşaat projesi çizmemi istesinler değil. Yeter ki iş olsun” sözleriyle geçim kaygısı ve iş sorunu ile ilgili yaşantılarını aktarmaktadır. Katılımcı 9 ise, “Bulgaristan’dan sadece öğrenci kaydım vardı onunla Milli Eğitim Müdürlüğüne gittim ama bilmiyorum ki ben ne yapacağım. Nasıl bir yol izleyeceğimi de bilmiyorum. Üniversite beşinci sınıf öğrencisi olduğumu söyledim ve dedim bitiremedim. Ziraat Fakültesi için ya Tekirdağ’a gidecektim ya da Bursa’ya. Akrabalarım sordum. Bursa iyi dediler ama otuz sekiz günlük çocukla Bursa’ya nasıl giderdim. Bursa’ya da o dönem göç eden çok var. Kalacak yer sorunu olabilirdi. Eniştemin fırını vardı ve gel sen burada çalış dedi. Sen buraya sahip çık, işini ve okulunu oturtana kadar. Fırıncılık yaptım. Başladık sıfırdan. Tekirdağ’a gitmek ulaşım açısından daha zor olacağı için Bursa daha kolay olur diye oraya gitmeye karar verdim. Hafta sonu geliyordum İstanbul’a hafta içi kalıyordum

Bursa'da halamın yanında. Bir sene. Son seneyi ben tekrar ettim. [...] Benim ailem var, benim çoluğum çocuğum var. Eşitlenmem gerekiyor, para kazanmam gerekiyor. Ev geçindireceğim. Hem okudum hem çalıştım. Benden bir sene sonra da babamlar geldi. Babamlar destek oldu biraz, benim fırında çalıştığım yerde o çalıştı. Hafta sonları geldim ben çalıştım, cumartesi-Pazar. Okula gitmediğim günlerde çalıştım” biçiminde geçim kaygısı ve iş sorunu ile ilgili duygu ve tecrübelerini ifade etmektedir. Yine Katılımcı 10, bu konudaki deneyimlerini “Biz orada köylerde yetiştik, her işe yatkınız. Yani buraya gelsen de taş taşı deseler de taş taşıyacağız. Ha bunu da yapmadık mı? Yaptık. Dolayısıyla orada şimdi hani o kadar bir göç oldu ki insanlar da ne yapacağını şaşırdı ve şöyle oldu: Ya işte falanca kişi dönüyormuş ya ne yapacağız? Düşünüyorsun ki gerçekten çok zor bir şey yani hiçbir şaysız gelmek. Orada varlığını... buraya gel sıfır. Dolayısıyla insanlar bunu düşündü. Ben buraya geleceğim? Nasıl adam olacağım? Ya ben buradan nasıl çalışacağım? Nasıl yani o kadar yoğun bir göç ki bu sefer ne oluyor aa falanca kişi döndü. Ee o döndüyse hadi ben de döneyim. Ben seni duydum hadi ben de döneyim, o diyor ki hadi ben de gideyim. Etkilenme...” sözleriyle dile getirmektedir.

Katılımcıların dile getirdiği tecrübeler yeni bir ülkede yeni baştan başlamanın zorluğunu derinden hissettiklerini ancak mecburiyetlerin ve sahip oldukları becerilerin bu sıkıntılı durumu aşmalarında etkili olduğunu göstermektedir.

Alt tema 3: Kültürel uyum ve iletişim

Sayırsız göçmen, mülteci ve geçici misafirin yanı sıra yerli göçmenler, kendi kültürlerinin tanıdık çevresini terk eder ve değişen sürelerde yeni bir kültürel ortama yerleşirler. Bireysel koşullarda benzersiz olmasına rağmen, tüm yeni gelenler kendilerini ev sahibi çevre ile nispeten istikrarlı bir çalışma ilişkisi kurmaya ve sürdürmeye ihtiyaç duyarlar. Alışılmadık bir kültüre uyum sağlama süreci, stres-uyum-büyüme dinamiği aracılığıyla ortaya çıkar. Zamanla, yeni kültürel öğrenmenin sürekli faaliyetleri yoluyla, çoğu insan, ev sahibi çevre karşısında artan düzeyde işlevsel ve psikolojik etkinlik elde edebilir. Kültürler arası adaptasyon sürecinin temelini oluşturan, bir yanda orijinal kültürel alışkanlıkların bazılarının kültürden arındırılması ve diğer yanda yenilerinin kültürlenmesine ilişkin birbiriyle ilişkili iki deneyimdir (Kim, 2017). Kültürel uyum ve iletişim konusu ile ilgili olarak Katılımcı 4, “Ben çok kitap okuyorum, kütüphanem de var ama hiç Türk ile ilgili bir şey okumuyorum. Roman okuyorum. Polis geldi. Arabanın camı çok az görünüyor. Orada da beyaz peluş pembe burunlu bir domuz oyuncağı var, kukla. Polis bu ne dedi? Ben de “çocuğun oyuncağı” dedim domuz dedim. At onu oradan dedi. Neden atacağım çocuğun oyuncağı, onunla uyuyor, onunla kalkıyor. Almışım işte. Türklere de domuz baktırıyorlar orada. Ben akıl edemiyorum burada domuz yasak olduğunu” sözleriyle yaşadığı tecrübeleri iletmektedir. Yine Katılımcı 8 konu ile ilgili yaşadığı sıkıntıları “Biz orada başka bir sosyal düzende idik, demiştik size. İnsan ilişkileri başka, doğduğu yer insanın, doğası, ağaçları, gölleri yani oraya alışmışız. Buraya geldik, tamam Türkiye, insanlar Türk, çok yani ama değil mi? Ama yapıları bile başka, yolları başka, taşı başka, düzeni başka değil mi. O açıdan biraz insana zor geliyor. Zaten birtakım insan sonradan gitti” cümleleriyle ifade etmektedir. Katılımcı 1 ise, “Markette alışveriş yapmaya korkuyorsun. Yandaki komşuna güvenmeye korkuyorsun, çünkü dilini bilmiyorsun ve onlar da senin bildiğin dili bilmiyor. Zaten onlar da ilk baktıkları anda yani normal davranmıyorlardı. Sürekli bir sorgulama içerisinde. Çocuk hâlimle şeyi bile hatırlıyorum birkaç ay sonra fırıncının oruç tutuyor musun, dediğini. Bir de şey çok dikkatimi çekmişti fırıncı marketteki kişinin veresiye deftere yazması. O kadar çok böyle şaşırmıştım ki hani Bulgaristan'da mesela hiç böyle bir şey yok herkes marketten parasını alır ve orada veresiye yazdığını görünce hani şey diyordun hep paramız bitecekmiş gibi geliyordu. Birgün paramız bittiğinde biz de böyle veresiye mi yazdıracağız? Biz çok şükür hiçbir zaman veresiye yazdırmadan her şeyimizi alabildik. Ama bunlar hep böyle bir çocuk aklıyla çok değişik şeyler yaratıyor. [...] Ben Türkçe dersinde 40 dakika boyunca bütün soruları bulgarcaya çeviriyordum. Bütün soruların Bulgarcasından yüklem özneyi bulup altlarına yazıyor ve sonra tekrar bütün soruları Türkçeye çeviriyordum. Sadece yükleme ne dendiğini öğrenmiştim. Bir tek Bulgaristan'da gizli özne olmadığı için onu karıştırıyordum veya edilgen çatılarda. Ama matematiğim çok iyi olduğu için beni bir öğretmenim keşfetti. Ve dedi ki kopya mı çekiyorsun diye başladı bu da bir aşağılık çünkü bakıyorlar sen konuşamıyorsun. Dil sorunu olan kişinin matematiği iyi olamaz diye böyle bir 3 öğretmen beni bir sınıfa çekiyorlar. Öğretmenler odasında işte birkaç soru soracağız. Aslında bunu bir hassasiyetle yapmışlardı ama yine de korkutucu bir şeydi” ifadesiyle yaşantılarını aktarmaktadır. Diğer bir görüşmeci olan Katılımcı 3, “Son seneyi ben tekrar ettim (Lisans eğitimini kastediyor). Bulgaristan'daki üniversiteyi burada eşitlemek için bazı dersler aldım. Bir sene bilfiil almadığım dersleri aldım. Bir de bir sınava soktular, bazı dersler için sınava girdim. Ben teknik Türkçeyi

bilmiyordum. Evimizde konuştuğumuz Türkçeyi biliyorduk ama akademik olarak bilmiyordum. İlginçtir bir gün hoca bana ziraatle ilgili bir şey soruyor ben Türkçesini bilmiyorum, tarım terimi olarak bilmiyorum. Latincesini söyliyim size dedim, onu anlıyorum ama Türkçesini bilmiyorum. Hoca dedi ya Latincesini bir ben biliyorum burada, benim asistanlar bile bilmiyor siz nasıl biliyorsunuz dedi. Orada öyle öğrendim, Latincesini ve Bulgarcasını biliyordum ama Bulgarca burada bir işe yaramıyor ki. Ama gayret ettim” şeklinde yaşadıklarını deneyimlerini aktarmaktadır.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında aynı etnik kökenden olmalarına rağmen Türkiye’de “kültürel uyum ve iletişim” konusunda mücadele verdiklerini ifade etmeleri ilgi çekicidir. Kültürel uyum ve iletişim sorunları, iki farklı ülke ama tek milletin farklılıkları noktaları ortaya koymuştur. Bu sürecin ve sorunların var olmasında dil etkin rol oynamıştır.

Alt tema 4: Yardımsever tavırla karşılama

Birinin, benmerkezci bir kâr dışında, kendisine güvenen kişiye/kişilere iyilik yapmak istediğine inanılması olarak tanımlanabilen yardımseverlik, bireyler arasında olumlu etkileşim sağlayacak sosyal ağ hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır (Firmansyah vd., 2019). Yardımsever bir tavırla karşılama boyutunda Katılımcı 8, “... Bu resmin bir tarafı, öbür tarafı ise Türk Devleti bizi kucakladı. O mahrumluğumuzu eksikimizi bir şekilde tamamladı. Çok kısa zamanda birtakım kararlar alındı, yardım kararları, yiyecek içecek, kalacak yeri olmayana konaklama verdi. Kira tutanlar, gidiyordu kontratını gösteriyordu belediyeye, bizim kiralaramızı ödüyordu. Bir sene iki sene. Böyle göçmen kampları yaptı, sığınacak yeri olmayanlara. Her tarafta var, Kırklareli’nde. Sahip çıktı daha doğrusu. Ondan ziyade en çok demek ki, bize, geldikten sonra basın olsun, televizyon olsun, ileri gelen siyasetçiler olsun hep çok güzel imaj yarattılar. Göçmenler çalışandır, namusludur, işine bakar. O, öyle bir tarif yaptılar ki sade devlet işlerinde değil, özel sektörde bizi tercih edip işe alıyorlardı. Asıl demek ki yardım o oldu. Demek ki böyle bizi toplum kucakladı. Ve tabi zaman içinde kalan şartlara biz de alıştık” sözleriyle zorunlu göçten sonra Türkiye’deki tecrübelerini ifade etmektedir. Katılımcı 1 ise, “89 döneminde gelen kişilere belediyelerin yapmış olduğu yardımlar göçmen projesi ile ilgili yapılan konutlar başka sosyal yardımlar ama onun dışında işe yerleştirme konusunda meslek gruplarına göre birtakım destekler ve denklik belge verilmesi öğrenciler için” şeklinde yaşantılarını açıklamaktadır. Yine Katılımcı 3, “Kira yardımı verdiler kiraya çıktık. O dönem için devlet bize destek verdi. Bir yıl kadar kiramızı ödediler. Erzak yardımı verdi. Kolay değil, sıfırdan bir hayat başlıyor. Biz tutunmaya çalıştık” sözleriyle Türkiye’nin göçmenlere olan desteğini ortaya koymaktadır. Diğer bir Katılımcı 10 ise yardımsever bir tavırla karşılandıklarını “Sağ olsun konu komşu destek çıktı, yardımcı oldu. yani işte kendini toparlayınca bugünüme şükür artık diyorum. Gerçekten (misafirperverlik) çok vardı. Bir şekilde işte bir kap yemek bile hani.. Bir de şöyle bir şey, ya kusura bakma bir kap yemek getirdik alır mısınız? Ne demek ya yani o bir kap yemek benim için ne demek, ya ne kadar kıymetli. Yani insanı böyle içine sokasın geliyor yani gördük bunları evet. Yani bu civarda zaten insanlar şeydir, sıcak kanlıdır ve misafirperverdir. Yani bir şekilde işte o kalktı bir eşofman verdi, bu kalktı ne bileyim sandalye verdi, bir işte çocuğunun bir yatağı varmış onu verdi. O şekilde toparlandık” cümleleriyle dile getirmektedir.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde insanların göç sonrası olumlu ve olumsuz durumlar yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların tamamı Türkiye’ye geldiklerinde “yardımsever tavırla karşılanma” ile ilgili deneyimler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yardımsever tavrın hem devlet hem de halk tarafından sergilendiği görülmektedir. Görülen yardımsever tavra rağmen insanlar barınma, geçim kaygısı ve iş bulma konularında mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak 1984-1989 dönemi ve yaşanan göç, Bulgaristan Türkleri için zorunlu bir göçtür. Sürecin öncesinde memnun oldukları hayatlarından 1984 itibarıyla insanlık onuruna yakışmayacak muamelelere maruz kalarak yaşam alanlarını terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu göç sürecinin insanların hayatlarında otuz üç senedir süren ve geleceğe de etki bırakan derin izler bıraktığı görülmektedir. Yılmaz & Kalfa (2021), Bulgaristan’da yaşayan Türklerin tehdit olarak görüldüğünü, dönemin hükümeti tarafından 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren insan hakları ihlalleri yapıldığını, ana dilde konuşmanın yasaklandığını, dini ibadetlerin serbestçe yapılamadığını belirtmiştir. Araştırmada Katılımcı 3’ün dönemin polisleriyle kimlik

reddi üzerine geçen olayda da “... Sen dedi gel, yarın televizyon çağıracağız buraya gazete çağıracağız. Ben Türklüğünden utaniyorum, ben Bulgar’mışım, ben kendi Bulgarlığımla gurur duyuyorum, diyeceksin, dedi. Bir şey imzalayacaksın, hayatına pırıl pırıl devam edeceksin bu şeyleri telafi edeceğiz dedi. Sen dedim nasıl bakıyorsun. Bu kadar gündür hiç böyle bir şey gördün mü? Ben Türk olmasam, Türklüğü hissetmesem, ben o duyguları hissetmesem zaten bak ben hiç hapse girmem. Ben hiç karşı gelmem. Ama sen benim o duygularımı öldüremezsın. Sen benim o duygularımı öldürdükten sonra benim Türklüğümü aldıktan sonra içimden. Sen benim adımlı yüz kere değiştirebilirsin ama içimdeki o Türk duygusunu aldın mı ben artık ölmüşümdür. Alın götürün bunu, dedi. O kadar sorgu, o kadar eziyet... Hiçbir gün soruşturmada kendim hücreye gitmedim. Hiçbir gün gidemedim, gitmedim değil. Ayaklarım tutmuyor dövülmekten, eziyetten, baskıdan...” sözleriyle belirttiği gibi, o dönemde yaşayan Türkler kimliklerini inkâr etmeye zorlanmış, baskıya boyun eğmeleri istenmiş, direnç gösterdikleri zaman da fiziksel işkenceye maruz kalmışlardır. Çalışma görüldüğü gibi katılımcıların deneyimine odaklanmaktadır. Uluslararası alanda 1989 zorunlu göçünde yaşanan insan hakları ihlallerine hukuki destek verebilmek adına konuyu hukuki boyutuyla ele alınan çalışmalar da yapılabilir.

Kazan & Aslan (2017), 1980-1985 yılları arasında yasalarla desteklenen isim değiştirme sürecinin azınlık durumunda bulunan etnik grupların üzerinde büyük travmalara sebep olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki Katılımcı 8, kimlik değişimini reddetmesinin üzerine Bulgar polislerinin ve askerlerinin evlerini sardığı günü anlatırken “...ben o sırada hatırlıyorum o zaman, küçücük kızım vardı, sizin akran. Buz yerler, asker evden bizi almaya çalışırken eşim de çıkmış oraya (evin önünü kastediyor) annem de çıkmıştı. Yani onlar da ağlıyorlar” cümlesinden sonra mülakata ara vermek durumunda kalmış tıpkı otuz üç sene öncesi gibi olayı tekrar yaşamış gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu ve buna benzer katılımcı dönütleri de bize zorunlu göçün insanların hayatında derin izler bıraktığını göstermektedir. Yayıntaş (2021), 1989 göçüne Türkiye Cumhuriyeti’nin de hazırlıksız yakalandığını ifade ederek muhacirlerin göç sonrasında ekonomik durumlarında değişiklik gözlemlenmesinin yanı sıra süreçten psikolojik olarak etkilendiklerini de belirtmiştir. Türkiye’ye göç ettikleri süreçte yeni bir hayata başlamak durumunda kalan muhacirlerin kültürel anlamda farklı ortamlara karşılaştıklarını ayrıca birtakım ötekileştirici söylemlere maruz kaldıklarını da belirtmiştir. Araştırma bulgularında elde edilen sonuçlarda Katılımcı 1 de böyle bir duruma değindiği “İstiklal Marşı’nı veriyorlar ve ben dedim ki ben yapamayacağım çok zor ben onu sonradan fark ediyorum orada kelimeler Türkçe değil. Farsça, Arapça kelimeler de var ve zorlu bir şekilde Türkçe öğreniyorum. İstiklal Marşı’nı öğrenme ve ezberlemeye çalışıyorsun ama o dönemde ezberlediğim hâliyle hâlâ aklımda. O da içime işledi. Zor oldu yani daha doğrusu o dönemde belki bir ön hazırlık kursu olabilirdi. Bununla ilgili yumuşak bir geçiş yapılabilir zaten psikolojimi hiç kimse düşünmüyor, seninle yarışçı falan kişilerle seni aynı sınıfa koyuyorlar. Hiçbir şekilde seviyeni ölçmeden ve sen ister istemez başarısızlık duygusunu yaşıyorsun...” ifadelerinde de görüldüğü üzere dili anlama konusunda sorun yaşadığı ve bu durumun da kendisinde başarısızlık duygusu hissettirdiğini belirttiği görülmektedir. Bu durumda yurt dışından göç eden vatandaşların hangi etnik kökenden olursa olsun bir uyum programına tabi tutulmalarında fayda olacağı düşünülmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Türkler, bu ülke topraklarındaki tarihlerinde zaman zaman daha ılımlı yönetimlerle idare edilmişler, bazen çeşitli menfaatler dolayısıyla iyi muamele görürken, bazen farklı siyasi ve ekonomik hesaplar dolayısıyla zulüm ve baskıya maruz kalmışlardır. Ancak 1984-1989 dönemi bu yaşananların içerisinde belki de en büyük mağduriyetlere ve insan hakları ihlallerine sahne olmuştur. Bu durum beraberinde büyük göçü zorunlu kılmış ve Türkiye’ye geldiklerinde her ne kadar tek millet kökenine sahip olsalar da geldikleri ülkenin dillerini farklılaştırması, siyasi uygulamalar gibi faktörler dolayısıyla Türkiye alışılmadık bir kültür olarak karşılarına çıkmış ve uyum sağlama süreci meşakkatli olmuştur. Kültürlenme deneyimlerinin kümülatif sonucu, ana akım kültüre içsel bir dönüşümdür. Dolayısıyla uzun vadeli sakinler ve göçmenler de büyük ölçüde tek kültürden giderek daha çok kültürler arası bir öz-öteki yönelimine uğrayacaklardır. Bu adaptasyon sürecinin merkezinde, kişinin ev sahibi kültürün kültürel pratiklerine uygun olarak iletişim kurma yeteneği ve ev sahibi toplumun kitle iletişim faaliyetlerine sürekli ve aktif katılımı vardır.

| EXTENDED ABSTRACT |

Migration and Adaptation: 1984-1989 Migration and The Experiences of Turks in Bulgaria

Gül TUNCEL, Funda MAMIK

INTRODUCTION

The French Revolution of 1789 and the nationalist movement that spread all over the world not only affected many countries, but also changed the appearance of Europe and affected the Balkan geography. The first mass migrations from the Balkans took place between 1806 and 1812, when around 200,000 Turks were forced to come to Anatolia as a result of the pressures of the Greeks, Serbians and Bulgarians. On the one hand, the defeat of the 93 War, on the other hand, the Balkan Wars, which started in 1912 together with the unity policy of the Slavs, had negative consequences for the Turks in Bulgaria. It is estimated that there was a Turkish population of approximately 1.200.000 people who had to migrate due to various violent incidents during this period. (Kazan and Aslan, 2017). In fact, this mass migration process, which started with the defeat of the 93 War (1877-1878 Ottoman-Russian War), continued until 1989 with different policies but similar results during the First World War and the Second World War.

Having allied with Germany, Austria-Hungary and the Ottoman Empire during the First World War, Bulgaria maintained this alliance after the war and started to reduce its negative policies towards the Turkish minorities. The Farmer's Party, which came to power at the end of the First World War, made adjustments to the living conditions of the Turks in accordance with international agreements. However, with the overthrow of the Farmers' Party in 1923, fascist governments stepped in and nationalist movements gradually increased in Bulgaria. In Bulgaria, which participated in the Second World War as an ally of Germany, a discourse such as "Bulgaria belongs to the Bulgarians" emerged, similar to the "one nation, one state, one leader" approach of the fascist Mussolini government in Italy and Hitler, the father of the Nazi ideology in Germany. As a result of this, the process that started with unfavourable conditions such as the closure of Turkish schools, the reduction of the number of Turkish lessons, the return to Ottoman script in Turkish schools, and the closure of Turkish newspapers led to the forced migration of around 300,000 Muslim Turks to Turkey due to oppression and persecution in the period 1923-1944. (Çakmak, 2022; Dişbudak, Akgün, & Balmumcu, 2012). The government of the Fatherland Front, which came to power under the influence of the communist regime in Bulgaria after the Second World War, was initially careful in keeping its promises to the Turkish minorities.

Turkish schools began to reopen while the necessary laws were being drawn up so that the rights of minorities would not be restricted. However, after a while, the policies of the Homeland Front government on this issue changed. The government, which changed the Turkish minority schools from private status to state status, claiming that it would benefit the Turkish

minority, thus ensured that the Turkish schools were monopolized by the Bulgarian state, and thus the education program was determined by the Bulgarians. In 1947, the taking away of Turks' lands and the collectivisation of agricultural lands, the pressure to change the dress code that started in the 1940s, were steps to assimilate the Turkish minorities, while the Cold War cast a shadow over the relations between Bulgaria and Turkey. By 1950, the Bulgarian government announced that 250,000 immigrants would be sent and that this should happen in a short time, and nearly 155,000 Turks, who were under serious pressure, immigrated to Turkey. Under the influence of Stalin, this decision to migrate was stopped and from 1951 onwards, Stalin stated that the migration of Turkish minorities would damage the image of the socialist regime and that Turks should be educated in line with socialist thought rather than migrating (Çakmak, 2022; Korkmaz & Öztürk, 2017). With the abrupt cessation of immigration in 1951, some of the close families and relatives migrated to Turkey, while some remained in Bulgarian territory, so the disintegrated families applied to the Turkish Government to reunite.

With Zhivkov's coming to the head of the Bulgarian Communist Party in 1954, the days of planned policies that would change all the balances for the Turks began. Following Hitler's example and aiming for systematic assimilation and ethnic cleansing, Zhivkov, with similar policies, organised within the army, intelligence and security services and placed people who would implement his policies. In the same period, Turkey's determination of its place in the Western bloc with NATO's entry into NATO led to an increase in negative conditions for the Bulgarian Turks (Çakmak, 2022). When it was determined that the population of Turks approached 10% in the census in Bulgaria in 1965, the Bulgarian Government began to approach the immigration of Turks with a high national consciousness and sense, with a moderate attitude. The "Close Relative Immigration" agreement was signed in 1968 to unite the families that were divided between the two countries, and it was put into effect in 1969, and 130,000 Turks immigrated to the homeland until 1978, subject to certain conditions (Korkmaz and Öztürk, 2017).

This so-called "return to the ancestry" or "rebirth" policy is based on the assertion that people who today identify themselves as Turks were originally Bulgarians because the Ottoman Empire forcibly converted the Bulgarian population to Islam during the conquests. Therefore, it is said that it is time for these people to return to their lineage, to return to their essence (Türker Yıldız, 2021). In fact, since the 1970s, Bulgaria has been considering implementing a policy of Bulgarianization regarding Turkish minorities. Even a committee was set up for this by the Great Communist Party.

However, the government found the approach of this committee mild and focused on considering more radical plans. The main reason of this plan was to change Turkish names with Bulgarian names (Küçük, 2020). Four years of intensive, forced assimilation campaigns, aimed at destroying ethnic, religious and cultural identities that started with a name-changing campaign, followed by the semi-genocide migration of more than 300,000 Bulgarian Turks in 1989. The campaign received many intellectuals who claim an authoritarian history interpretation of Bulgarian Turks at that time, only as the ancestors of ethnic Bulgarian religious changes from the Ottoman Empire. Such a review, which considers Bulgarian Turks as Bulgarians who have changed with the assimilation policies of the Ottoman Empire, completely ignored the self-perception and self-awareness of the Turkish population in 1984. Moreover, after the assimilation campaign gained momentum, it managed to destroy traditional communities and mobilize ethnic roots across the country to drive the targeted population out of the country (Bojkov, 2004; Çöl Güder, 2020).

The assimilation of Bulgarian Turks and the mandatory migration are complementary elements of the communist elite's strategy to strengthen its position in power using nationalism. The communist regime has developed a positive harmony with Bulgarian ethnicity, using common values and tradition codes; but at the same time, it alienated the ethnic Turkish minority. Furthermore, the Bulgarian political nation was defined by the construction of ethno cultural borders between Bulgarians and Turks, and the nation building process was essentially conceptualized as an anti-Turkish campaign based on the expression of old hostilities (Neuburger, 1997). When the assimilation policy generally did not work, mandatory migration became an integral part of a systematic assimilation effort. In this way, forced migration had been transformed into a mechanism that the government could apply to fire those who offer and organize resistance to the assimilation program (Bojkov, 2004).

The Bulgarian government has always denied their assimilation policy against the World public opinion. "Sofia Press", an official news agency in Bulgaria, said the Turks in Bulgaria had nothing to do with the Republic of Turkey (Inginar, 2010). In 1985, Jivkov expressed the solution to the Turkish problem with a statement saying "there is no Turkish in Bulgaria". Deputy Prime Minister of that time Todor Bozhinov supported that claim with these words: "There will be no migration to Turkey now or in the future! No part of the Bulgarian people belongs to another nation. Our countrymen, who recreate Bulgarian names, are Bulgarians." In this respect, Bulgarian propaganda, which spent ten years convincing its citizens of the "Bulgarian" of the local Turks, has suddenly launched a major campaign to fire people, starting with Jivkov claiming that "Turks are infidels to the Bulgarian state and should leave the country" on TV. The campaign provided the largest migration from a socialist Eastern European country to a non-socialist country in such a short time (Vasileva, 1992).

Jivkov said at his meeting in January 1985, "We are interested in extorting 100-150 people, that is to say those who resist the name-change campaign and those with close relatives in Turkey". From this point of view, assimilation and migration policies do not appear to be contradictory; they are complementary parts of the same strategy (Nedelcheva, 1996). In this respect, interventions such as naming policy, prohibition of Turkish language, prohibitions on Turks' dress-up style, pressures on the fulfillment of religious beliefs have been major reasons of migration (Mutlu, 2022).

The reasons for the re-naming campaign between 1984-1985 and the subsequent mass migration in 1989 can be classified as those related to the ruling regime and the Bulgarian Turkish minority, and those related to the international environment in Bulgaria in 1980. Turkish military action on Cyprus in 1974 has caused fears in Bulgaria, and Turkey has threatened to seek such variation for Bulgaria. These circumstances whether it is a real danger to Bulgaria or not, and.. have been used by party leaders to gather public support behind a discriminatory policy they have already decided to follow with Denktas' declaring the establishment of the TRNC. Some of the reasons for the Assimilistic policies are the increase in nationalism, the search for legitimacy of the communist regime, with Bulgarian Turks growing in population and concentrating in regions on the Bulgarian-Turkish border.

Karpat (1990) claims that the main provocation of the 1984-85 reaming campaign is at least 3% growth in the population of the Turkish minority. Moreover, concerns in the Bulgarian government have grown since several Turkish leaders demanded autonomy to protect their ethnic identity in areas dominated by Turks. On the other hand, the regional distribution and density of the Turkish population has become an issue that some of these regions (such as Smolyan, Kircaali) were very close to Turkey and have caused Jivkov to be concerned about this situation (Karpat, 1990).

Lastly, there were several terrorist attacks that the government regarded Bulgarian Turks as responsible, although there was no evidence of who could be responsible. On August 30, 1984, bombs exploded at train stations in Filibe and Varna. Seven people died in a speculative fire on a train on March 9, 1985; then, tighter measures have been taken to fight terrorism (Crampton, 1987).

Faced with international criticism, the Bulgarian government claimed that the Muslim population voluntarily changed their names. However, there was not a single piece of news to support the claim of volunteerism. On the other hand, Bulgaria defended the claim that there is no Turkish minority in the country and that the people are actually ethnic Bulgarians who were Turkified during the Ottoman Empire. They allowed Western journalists to enter the country, but prevented the Turks from speaking to them by keeping the secret police following them (Helsinki Watch, 1986; Stamatov, 1999). In line with this idea, the renaming campaign began in the Kardzhali region in the winter of 1984, which later became a pilot for how the nationwide campaign would proceed. While the claims about how many people were killed during the renaming campaign vary, Western sources report that approximately 1000 people were killed and several thousand people were arrested and kept in the Belene camp (Vaksberg, 2001). In 1989, the ethnic crisis that the government had fomented over the previous four years reached its most obvious form. Bulgarian Turks used various means of protest (not going to work, hunger strike, etc.). Numerous demonstrations were held in towns and villages in northeastern Bulgaria demanding the return of Turkish-Arab names and respect for traditions and customs. On May 29, 1989, Jivkov announced on national television that Bulgarian Turks

could freely visit Turkey as tourists (Şimşir, 1990). The situation, which was presented as a voluntary excursion, resulted in more than 300,000 people being forced to leave the country.

After the great migration, Turkey issued a decree that all immigrants would be accepted as Turkish citizens and given Turkish passports. The state organised housing, employment and training courses for those without relatives. In order to better manage the labor market, an ILO study was conducted on the employment patterns of Bulgarian Turks, many of whom were initially offered blue-collar jobs. However, faced with large numbers of people waiting for entry, Turkey closed its borders in August 1989 after taking over 300,000 Bulgarian Turks (Bojkov, 2004). The amount of money Turkey spent for the accommodation and needs of the Turks coming from Bulgaria until 16 November 1989 reached 38 billion liras (Yılmaz, 2008).

It is seen that immigrants mostly suffer from issues such as not being able to find a job or working with low wages, and sometimes they have to work for low wages because they cannot find a job in the field they are qualified for. On the other hand, they had some problems in adapting to the socio-cultural structure in Turkey. For example, in those years, women's employment in Turkey was less and in limited areas, which meant a different cultural process for immigrants. In addition, language and communication problems remained at a significant level, especially in children. Growing children struggled for their own acceptance and understanding. In the context of these and similar problems, Turkey has assigned a state ministry to deal with migration affairs, thus aiming to resolve the issues from a single source and in a holistic manner. In addition, forced resettlement was not imposed on the 1989 immigrants and those who wanted to stay in the places where their relatives lived were allowed, but those who did not have relatives in Turkey were supported with various aids when they headed to the places determined by the state (Kurtuluş, 2017). Despite all the devoted efforts of the Turkish State, it was inevitable that Bulgaria did not allow a certain order and that a large number of people who suddenly piled up at the border gates would experience various difficulties after arriving in Turkey. Therefore, the family members they left in Bulgaria, on the one hand, and the economic problems in Turkey, on the other hand, caused some Bulgarian Turks to attempt reverse migration.

METHOD

The aim of this study is to reveal the determinations about migration based on the experiences of the Turks who had to migrate from Bulgaria to Turkey in 1989, before and after the migration process. For this purpose, phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was preferred in order to reveal the experiences of the people who lived the 1989 migration before and after and to obtain detailed information. The basic principle of the phenomenology method is the relatively limited number of qualitatively different ways in which individuals experience phenomena. It is important to discover the researched phenomenon in line with this principle with a small group (Burke, O'Neill & Loveridge, 2018). Therefore, the participants were selected from among those who experienced the phenomenon of "1989 Great Migration" using purposive sampling. As a result of the contact established with the Balkans Culture and Solidarity Association, a total of 10 participants, 6 women and 4 men, were determined on a voluntary basis. A semi-structured interview form was prepared to be used in the interviews planned for the participants to express their experiences related to the migration process. For the analysis of the data, Colaizzi's (1978) seven-stage phenomenological analysis steps were used (Morrow et al. 2015).

FINDINGS

In the 1989 interviews with Turks who were subjected to forced migration from Bulgaria, three main themes emerged: before the 1984-1989 period, experiences of the 1984-1989 period and migration and adaptation. Each theme was divided into sub-themes as educational opportunities, discrimination, prohibitions, oppression and violence, assimilation and discrimination, housing problems, livelihood concerns and work, cultural adaptation and communication, and helpful welcome.

Main theme 1: Before 1984-1989 Period

This theme is about understanding the experiences of Turkish minorities in Bulgaria before 1984-1989 on the living conditions. In this context, the participants were asked, "How was your life in Bulgaria before the 1984-1989 period?". In line with the data obtained by asking the question, two sub-themes were determined as education opportunity and discrimination. The statements of the participants within the scope of the education opportunity theme show that they were satisfied with the educational and cultural opportunities before the 1984-1989 period. Because their statements are that they grew up with good education opportunities even in village life. Participant 8, 2 and 1 present the positive reflections of this with sections from their lives. This can be seen as the social reflections of the cultural breakthrough of the communist regime. Because until the discrimination and assimilation policies in Bulgaria, it can be concluded that the Turkish population there sees themselves as happy individuals of the state under these conditions. When the expressions of the participants about the theme of discrimination are examined, it can be said that being bred with citizenship awareness and then being discriminated against as if they are not a part of that nation causes serious traumas (proving oneself, living with the feeling of failure even if successful, being isolated from the society, having to live within the framework of prohibitions of being Turkish).

Main theme 2: Experiences of 1984-1989

In order to understand the process in Bulgaria between 1984-1989, the researchers asked the participants, "What are your experiences with the process in Bulgaria between 1984-1989?". In line with the answers given to the questions, three sub-themes were obtained as prohibitions, oppression and violence, and assimilation and discrimination.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

As a result, Turks living within the borders of Bulgaria have been ruled by more moderate governments from time to time in the history of this country, sometimes they have been treated well due to various interests, and sometimes they have been exposed to persecution and pressure due to different political and economic plans. However, the 1984-1989 period was the scene of perhaps the greatest grievances and human rights violations among these experiences. This situation necessitated a great migration, and although they had only one national origin when they came to Turkey, due to factors such as the differentiation of the languages of the country they came from and political practices, Turkey came across as an unusual culture and the adaptation process was arduous. The cumulative result of acculturation experiences is an internal transformation into mainstream culture. Thus, long-term residents and immigrants will also undergo an increasingly intercultural self-other orientation from a largely single culture. At the centre of this process of adaptation is the ability to communicate in accordance with the cultural practices of the host culture and the continuous and active participation in the mass media activities of the host society.

KAYNAKÇA

- Bojkov, V. D. (2004) Bulgaria's Turks in the 1980s: a minority endangered. *Journal of Genocide Research*, 6(3), 343-369. <https://doi.org/10.1080/146.235.2042000265846>
- Bourke, R., O'Neill, J., & Loveridge, J. (2018) Children's conceptions of informal and everyday learning, *Oxford Review of Education*, 44(6), 771-786. <https://doi.org/10.1080/03054.985.2018.1450238>
- Chambers, R., & Conway, G. (1991). *Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century*. IDS Discussion Paper 296. Retrieved February 3, 2010, from <http://www.smallstock.info/reference/IDS/dp296.pdf>
- Crampton, R. (1987) *A Short History of Modern Bulgaria*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cudd, A. E. (2006). *Analyzing Oppression, Studies in Feminist Philosophy*. New York: online edn, Oxford Academic.
- Çakmak, S. (2022). 1989 Bulgaristan zorunlu göçünün nedenleri ve sonuçları: Belene Kampı. *International Academic Social Resources Journal*, 7(39). 784-792. <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.63539>
- Çöl Güder, G. (2020). *Öteki olmak: 1989 Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göç üzerine sosyolojik bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir).

- Dişbudak, C., Akgün, G., & Balmumcu, Ö. (2012). Göçmenlerin Türkiye'de "yaşamaya devam etme kararlarının" sosyo-ekonomik belirleyicileri: 1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-10.
- Firmansyah, M. R., Amelia, R., Jamil, R. A., Faturochman, F., & Minza, W. M. (2019). Benevolence, competency, and integrity: which is more influential on trust in friendships?. *Jurnal Psikologi*, 18(1), 91-105. <https://doi.org/10.14710/jp.18.1.91-105>
- Helsinki W. (1986). *Destroying Ethnic Identity: The Gypsies of Bulgaria*. New York: Human Rights Watch.
- İnginar, A. (2010). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul).
- Karpat, K. (1990). Introduction: Bulgarian way of nation building and the Turkish minority. In K. Karpat (ed). *The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority* (1st ed., pp. 1-22). Istanbul: The ISIS Press).
- Kazan, H., & Aslan, S. (2017). Etnik terörizm ve Bulgaristan'da etnik gruplara uygulanan asimilasyon politikaları. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36), 655-668. <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Kim, Y. Y. (2017). *Cross-Cultural Adaptation*. Oxford University Press 2022. <https://doi.org/10.1093/acrefore/978.019.0228613.013.21>
- Korkmaz, N., & Öztürk, A. (2017). Bulgaristan Türklerinin göç süreci ve göçmenlerin Türkiye'deki iskân ve iş gücüne dayalı entegrasyonu. *Journal of Regional Studies*, 1(3), 268-289.
- Kurtuluş, G. (2017). *1989 Bulgaristan göçü: Bornova örneğinde sözlü tarih çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir).
- Küçük, H. (2020). *1989 zorunlu göçünün Türkiye-Bulgaristan ilişkilerine etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa).
- Lippert-Rasmussen, K. (2013). *Born Free and Equal? A Philosophical Inquiry into the Nature of Discrimination*. Oxford: Oxford University Press.
- Morrow, R., Rodriguez, A., & King, N. (2015) Colaizzi's descriptive phenomenological method. *The psychologist*, 28(8), 643-644.
- Mutlu, N. (2022). *Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları ve göç hadisesi (1980-1990)*. (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli).
- Nedelcheva, T. (1996) "Will the ethnic crisis be overcome in Bulgaria?," in J. Coenen-Huther, (ed). *Bulgaria at the Crossroads* (pp. 137-154) New York: Nova Science.
- Neuburger, M. (1997). "Bulgaro-Turkish encounters and the re-imagining of the Bulgarian nation, 1878-1995," *East European Quarterly*. 31(1): pp 1-20.
- Stamatov, P. (1999 February). *The making of a 'bad' public: ethnonational mobilization in post-communist Bulgaria*. Paper presented at the First Annual Graduate Student Workshop of the Socrates Kokkalis Program on Southeastern and East-Central Europe. Harvard Kennedy School. Athens. Retrieved from <https://www.kokkalisfoundation.gr/harvard-kennedy-school>.
- Şimşir, B. (1990). *The Turks of Bulgaria in International Fora: Documents II*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- Türker Yıldız, N. (2021). *Bulgar Komünist Partisi iktidarı döneminde uygulanan politikalara karşı Türk azınlığın gündelik direnişi*. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Williams, J., Allen Jr., & Ortega, S. T. (1990). Dimensions of ethnic assimilation: an empirical appraisal of Gordon's Typology. *Social Science Quarterly*, 71(4), 697-710.
- Vasileva, D. (1992). Bulgarian Turkish emigration and return. *International Migration Review*, 26(2), 342-352.
- Vaksberg, T. (2001). "Technology of evil," a documentary on the renaming campaign and the exodus of Bulgarian Turks in the 1980s broadcast by Bulgarian National Television, January 9. Accessed Aug 3, 2015.
- Yayıntaş, Y. (2021, Mayıs). *Bulgaristan Muhacirlerinin Anlatımıyla 1989 Göçü*. Uluslararası Göç Kongresinde sunulmuştur. Ankara, Türkiye.
- Yılmaz, M.E., Demir, S., & Kalfa, Z. (2021). 1989 sonrası dönemde Bulgaristan'daki Türk Azınlığına yönelik ayrımcılık sorunu. *TESAM Akademi Dergisi*, 8(2), 407-427. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.956254>
- Yılmaz, R. (2008). *Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye göç olayı (Türk basımına göre)*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara).
- Ying, Y., Huang, L., Shen, L., Zhou, C., Zhu, X., & Yin, Z. (2022) Rehabilitation psychological experience of the elderly within 6 months of initial disability: a qualitative study, *Disability and Rehabilitation*, 44(11), 2332-2339. <http://dx.doi.org/10.1080/09638.288.2020.1833091>